

Mirko Ćurić

KRIŽNI PUT U STROSSMAYEROVU KATEDRALU

STROSSMAYEROVA BIBLIOTEKA

Knjiga 9

Nakladnik

Đakovački kulturni krug

Priredio i odgovara:

Mirko Ćurić

Urednik

Ivan Stipić

Korektura

Livija Reškovac

Predgovor

Dr.sc. Marin Srakić, nadbiskup u miru

Fotografije:

Silvija Butković, Mirko Ćurić

Priprema i tisak

Krešendo, Osijek

ISBN 978-953-7295-53-0

CIP zapis dostupan u računalnom katalogu Gradske i
sveučilišne knjižnice Osijek pod brojem 140628003

MIRKO ĆURIĆ

KRIŽNI PUT U STROSSMAYEROVU KATEDRALI

akademskog kipara Ljije Lozice

Đakovo, ožujak 2017.

○ 135. obljetnici posvećenja katedrale i
uoči 50. obljetnice dovršenja *Križnoga puta* u đakovačkoj katedrali

PROSLOV

KRIŽNI PUT U STROSSMAYEROVOJ KATEDRALI – „PRIVREMENI SMJEŠTAJ“?

Dok se za vrijeme svoga boravka u Đakovu Papa Ivan Pavao II., Sveti, kratko odmarao nekoliko puta sam zavirio u katedralu da provjerim, je li sve u redu. Svaki puta sam u katedrali primijetio kako kardinal Angelo Sodano, Tajnik Državnog tajništva Svetе Stolice, sjedi pokraj glavnog oltara i nepomično promatra. On je sam poslije priznao: „Ne mogu odlijepiti pogleda od ljepote ove katedrale. Divim se skladu njezine arhitekture i skladnom uređenju njezine unutrašnjosti. Nisam vjерovao da vaša biskupija ima tako lijepu katedralu!“ To je izjavio čovjek koji se u svome životu nagledao lijepih i prelijepih crkava, svih stilova i svih stoljeća. Doista, glavno obilježje đakovačke katedrale jest sklad i njezine arhitekture i njezine unutrašnjosti, kojoj se divio i papa Ivan XXIII., Sveti, kad je kao papinski delegat u Bugarskoj prolazio kroz Đakovo, kao što je i priznao za vrijeme zasjedanja Koncila rekavši da je ona najljepša crkva između Venecije i Istambula. I njezin graditelj biskup Strossmayer običavao je u nju ući i satima uživati u njezinoj ljepoti. Zanesen njezinom ljepotom vlastoručno je napisao u svojoj oporuci: „Što se tiče naše stolne crkve, a to se poglavito paziti ima, da se crkva u svoj svojoj prvobitnoj ljepoti uzdrži, kojekakvim prikupinama ne kvari i ne ruži“ (J. J. Strossmayer, Oporuka). Imo u svijetu lijepih i prelijepih crkava svih stilova, romaničkih i gotičkih, baroknih i modernih, imo po stilu sličnih njoj, kao što su katedrale u Pečuhu i Segedinu, ali jedna se među njima ističe: đakovačka katedrala. Kao što reče netko, đakovačka stolna crkva je samo zato velebna, jer je divna i „božanstvena“ njezina harmonija, a glavni oltar s ponosom bi se mogao kočiti u nekoj od najljepših crkava Firence.

Ta katedrala preživjela je dva potresa, dva svjetska rata i veliki požar, a tragovi tih katastrofa vidjeli su se desetjećima, pa je s vremenom vapila za obnovom. Đakovačka biskupija odlučila je 100. obljetnicu početka gradnje svoje stolne crkve obilježiti duhovnom obnovom cijele biskupijske zajednice, ali i materijalnom obnovom njezine zgrade. U tu svrhu osnovan je Odbor za obnovu katedrale, sastavljen od članova Stolnoga kaptola – jer je brigu o katedrali Strossmayer povjerio Stolnom kaptolu - na čelu s mons. Josipom Sokolom, velikim prepoštom, uz ostala tri člana, mons. Rudolfa Šverera, dr. Ivana Rogića i mons. Ilije Anakovića. Glavnu riječ o restauraciji vodio je dr. Ivan Rogić, a za financijska pitanja bio je zadužen mons. Šverer.

Iako je u Đakovu postojala i župna crkva, mnoge župne pobožnosti i svečanosti događale su se u katedrali, stoga je Odbor odlučio postaviti Križni put, taj neizostavni predmet unutrašnjeg namještaja svake katoličke crkve. Tražeći umjetnika koji bi izradio križni put dostojan đakovačke katedrale Odbor se odlučio za hrvatskog akademskog kipara *Luja Lozicu*, koga su u Đakovu poznavali jer je sudjelovao na restauraciji od potresa stradalih plastičnih dijelova katedrale. Umjetnik je prihvatio ponudu i za probu izradio odljev jedne postaje križnoga puta. Ona se Odboru svijjela i nakon toga je potpisani ugovor o daljnjoj izradi postaja. Zbog kratkoće vremena Križni put nije mogao biti gotov za dan proslave 100. obljetnice, nego kasnije, tj. za svetkovinu sv. Josipa 19. ožujka 1968. godine, kada ga je posvetio mons. Stjepan Bäuerlein, đakovački biskup. Nakon što je Križni put smješten na svoje mjesto, uslijedili su komentari i ocjene. Prve reakcije nisu bile pozitivne, priprosti svijet, a ni oni upućeniji u umjetnost nisu rado prihvatali „Lozičin križni put“ u Strossmayerovoj katedrali. Oni koji su razumjeli što znači staviti stil do stila, što znači ne kopirati umjetnike XIX. stoljeća ili svesti umjetnike na razinu „majstora-obrtnika“ i imitatora, uočili su umjetničku vrijednost djela akademskog kipara Luja Lozice. Uočili su ne samo njegovu umjetničku vrijednost, nego i umjetnikovo vjerničko doživljavanje Kristove muke, koji je htio da i molitelj od postaje do postaje to isto doživi u

„minimalističkom“ prikazu Kristova patničkog lika. Drugi likovi pojavljuju se tek da podsjetete na poruku pojedine postaje. Nekima se križni put ne sviđa najviše zato što po svom stilu odudara od stilske skladne unutrašnjosti katedrale. U svakom slučaju, insistirati samo na jednom stilu u crkvenim građevinama bilo kad je riječ o arhitekturi ili o unutrašnjem uređenju ne mora značiti čuvati njihovu vrijednost. Mnoge crkve svjedoče suprotno.

To što se govorilo i sudilo o Križnom putu podsjeća me na jedan događaj iz Italije. Naime, za staru katedralu u gradu i biskupiji Malfetta nabavio župnik jedan veliki križ od terracotte, postavio ga uza zid sakristije, a da nezadovoljnike umiri, prilijepio je kartonsku cedulju s natpisom: „Privremeni smještaj!“ Čini mi se da su ispočetka mnogi mislili da je ovaj Križni put privremeno smješten u Strossmayerovu katedralu, jer ne odgovara njezinom stilu, a pogotovo jer se protivi biskupovoj posljednjoj želji da se u katedralu ne stavlja nikakva „priupina“. Uvjeren sam da ni Strossmayer ne bi ovo djelo smatrao nekom priupinom koja ne spada u njegovu katedralu.

7

O Križnom putu u Đakovačkoj katedrali malo se pisalo, neki iz straha da ih ne proglose primitivnima, drugi da su previše naprednima, a treći jednostavno ne znaju što bi rekli. Zato zahvaljujem ak. kiparu Lozici na umjetničkom djelu, a prof. Mirku Ćuriću čestitam što je imao hrabrosti pedeset godina nakon što je Križni put postavljen uzeti pero i ovako stručno, dopadljivo i vjernički prezentirati našoj javnosti ovo djelo koje u Strossmayerovoj katedrali nije našlo neki „privremeni smještaj“, nego svoj pravi smještaj.

Đakovo, na Josipovo, 2017.

✠ Marin, u miru

8

KRIŽNI PUT AKADEMSKOG KIPARA LUJE LOZICE – NAJVEĆA UMJETNIČKA INTERVENCIJA U KATEDRALI NAKON STROSSMAYERA

Poznato je da katedrala nije bila u potpunosti dovršena u trenutku posvećenja 1. listopada 1882., a određene intervencije u đakovačkoj prvostolnici rađene su do današnjih dana: primjerice, prije nekoliko godina je uvedeno grijanje. Ipak, vrlo je malo izmjena koje nisu bile u skladu s biskupovim zamislima tako da je katedrala zadržala izvorni oblik, a intervencije nisu narušile osnovnu ideju njenog graditelja i njenih arhitekata.

Milko Cepelić u svojoj *Stolnoj crkvi djakovačkoj*¹ u ulomku *Ini predmeti po crkvi*² nabraja neke zahvate u katedrali nakon Strossmayerove smrti. Primjerice, 1912. Ivan Krapac je u Beču kupio „ljepe dvije svjetlige hrastove ispovjedaonice, smještene u pobočnim lađama blizu kapelica, za koje je dao 4500 kruna i poklonio ih crkvi³“.

9

Nakon Strossmayerove smrti u kripti je uređena njegova grobnica s Valdecovim spomenikom. Biskupov nadgrobni spomenik na sebi ima natpis na latinskom jeziku: *AEDIFICATOR ECLEESIAE JOSEPHUS GEORGIUS STROSSMAYER MDCC-CXLIX-MCMV* (u prijevodu: *Sagraditelj Crkve Josip Juraj Strossmayer 1849. – 1905.*). Spomenik je na najfinijem kararskom mramoru izveo Rudolf Valdec, a na njemu je

¹ Cepelić, Milko: *Stolna crkva djakovačka*, Đakovo, 1915.

² Isto, str. 94. – 98.

³ Isto, str. 96

Lujo Lozica: Isus umire na križu – detalj XII. postaje
(*Križni put u đakovačkoj katedrali*, 1965.- 1968.)

Strossmayer prikazan kako prinosi katedralu, kao na velkoj fresci Vojujuća crkva Kristova (M. A. Seitz). Cepelić podrobno opisuje ovaj spomenik: *Dolje na podnožju kleći biskup držeći na vanjkušcu djakovačku crkvu. Prikazuje ju Božanskom svome Otkupitelju – sada Sudcu svome, koji je okružen angjelima i apostolima svojima, gleda odozgora na biskupa i na njegov dar. Biskupa drže i pomažu mu se pridići braća Ćiril i Metoda, dočim odozgora a sučelice Isusu pomalja se prekrasni lik Blažene Djevice Marije, koja pogledom moli Sinka svoga, da se smiluje biskupu te da ga radi te crkve pusti u nebo* (Cepelić 1915: 100). Još opširnije spomenik opisuje dr. Ivan Rogić koji također naglašava kako se Strossmayer u oporuci odlučio za izradu spomenika te kako se „Valdec u izradbi modela točno držao Strossmayerovih želja, kako su bile izražene u njegovoj oporuci“ (Rogić 1932: 65). On navodi kako reljef prikazuje biskupa koji kleći: *u muževnoj snazi ispod prijestolja držeći na jastuku model đakovačke katedrale i prinoseći ga kao dar Kristu Kralju. Uz njega stoje s jedne i s druge strane slavenski apostoli sv. Ćiril i Metoda. Sv. Ćiril se prignuo i držeći obe Strossmayerove ruke prikazuje zajedno s njime veličanstven dar Nebeskom Kralju. Sv. Metoda se približio Strossmayeru s druge strane. Ruku je stavio na biskupovo rame te živo sudjeluje pri tome svetom činu. Iza sv. Ćirila i Metoda redaju se u perspektivi Kristovi apostoli u dvije grupe po šestorica sa svake strane. Svaki od njih nosi znak svoga mučeništva i s veseljem u licu prati svečani prizor. Nad njima lebde dvije skupine anđela. U donjem dijelu epitafija isklesani su simboli četvorice evanđelista sv. Mateja, Marka, Luke i Ivana... (Rogić 1932: 65)*

Cepelić je vodio posao oko naručivanja ovog spomenika zajedno s Andželkom Voršakom, a taj je posao započeo odmah poslije Strossmayerove smrti. Iako su razmišljali o raspisu javnog natječaja, odlučili su se za Rudolfa Valdeca, koji je autor biskupove posmrtnе maske i jedan od autora kojima je Strossmayer mecenatski pomagao. Prema Valdecovom nacrtu, reljef je izradila *Prva hrvatska mramorna*

industrija L. Pierotti – nasljednici u Zagrebu. Dovršen je potkraj 1912., a postavljen na Josipovo 1913. Okvir reljefa referira na neoromaničku arhitekturu crkve, no u načinu prikazivanja samih likova, Valdec ne odstupa od svojeg tipičnog stila, koji u sebi sjedinjuje elemente akademskog realizma i secesije (Damjanović 2009: 411).

Zbog požara 1933. izmijenjene su i izvorno postavljene orgulje poduzeća Steinmayer Comp. iz bavarskog Öttingena. Imale su 3000 svirala s „52 zvonka glasa, razdijeljena u 3 manuala po 54 note i pedal s 27 nota...“.⁴ Koštale su 29 000 forinti. U požaru su potpuno uništene tako da su nabavljene nove orgulje. Graditelj novih orgulja bio je Slovenac Franc Jenko, pod nadzorom stručnjaka dr. Franca Kimoveca iz Ljubljane i prof. Franje Dugana iz Zagreba. Kada su dovršene, bile su najveće orgulje u zemlji. „Imale su 73 regista s 5486 svirala, tri manuala s po 70 glasova i pedal s 30 glasova. Učinak cijelog djela je imozantan te zvuk potpuno ispunja prostor crkve, jer je voluminozan u plenu i u temeljnim registrima upotrijebljениma bez mikstura“, stoji u *Zapisniku kolaudacije orgulja*.⁵

Posljednja velika umjetnička intervencija u katedrali, koja, ujedno, najviše odstupa od umjetničkog stila koji je zacrtao Strossmayer, dogodila se u Korizmi 1968., kada je postavljen *Križni put*, rad akademskog slikara Luje Lozice⁶.

⁴ Isto, str. 96.

⁵ Jarm, Antun: *Đakovačka katedrala, požar i obnova 1933. – 1937.*, Diacovensia, 1/1993., str. 176.

⁶ Lozica, Lujo, hrvatski kipar (Lumbarda, 22. XI. 1934.). Diplomirao na Akademiji likovnih umjetnosti u Zagrebu 1959. (V. Radauš), suradnik Majstorske radionice A. Augustiničića (1960. – 65.). Najčešće u kamenu oblikuje kipove, ženske aktove, čista i napeta volumena. Autor je reljefa u katedrali u Đakovu, portala crkve Majke Božje Lurdske u Zagrebu (1971.), te većeg broja spomenika u Zagrebu (*Ranjenik*, 1961.; fontana *Igre s vodom*, 1987.). Bavio se restauriranjem kamene plastike (1965. – 1970.). Od 1986. djeluje u San Marinu, gdje je 1989. otvorio Školu za usavršavanje u kipar-

Rudolf Valdec: Nadgrobni spomenik biskupu Strossmayeru (1913.), kripta đakovačke katedrale snimio Zlatko Mesić.

Kipar u Đakovo dolazi kao voditelj restauratorskog tima kamenih dijelova crkve, na poziv *Odbora za obnovu katedrale bazilike*, koji je formiran nakon potresa 1964., kada je katedrala bila znatno oštećena. Na čelu *Odbora* bio je mons. Josip Sokol⁷, veliki prepošt, a *Odbor* je raspušten odlukom biskupa Bäuerleina 28. veljače 1969.⁸ nakon završetka radova.

„U Strossmayerovoj koncepciji opremanja đakovačke katedrale skulptura je igrala vrlo značajnu ulogu. Uz kipove na oltarima, biskup je planirao i u većinu luneta iznad brojnih portala crkve postaviti figuralne reljefe, odlučivši, u drugoj polovini sedamdesetih godina, da oni sadržavaju motive iz muke Kristove te

stvu. Prije nekoliko godina vratio se u Hrvatsku. Godine 2011. dobio je nagradu Općine Lumbarda za životno djelo.

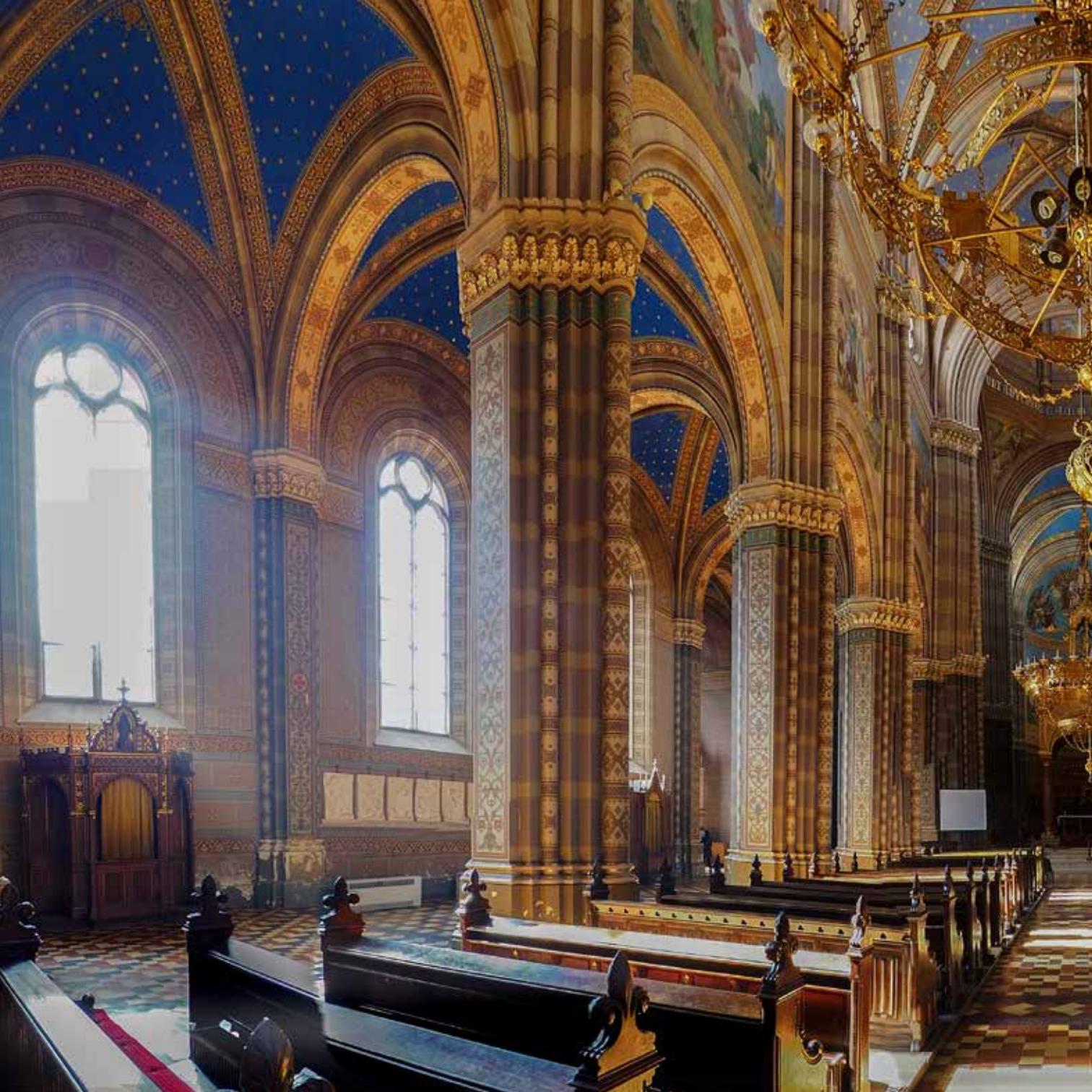
⁷ Josip Sokol je rođen u Varaždinu 30. siječnja 1887. Tu je završio pučku školu i gimnaziju, a 1906. dolazi nakon mature u Đakovo gdje studira teologiju i bude zaređen za svećenika 1910. Od 1910. do 1915. župni je vikar u Otoku, Černi i Vinkovcima. Od 1915. do 1918. vojni dušobrižnik sa službom u Srijemu (Batajnica), zatim na frontama u Italiji i Rusiji. U rujnu 1918. imenovan je prebendarom stolne crkve u Đakovu. Od tada je u Đakovu obnašao razne službe: 1923. začasni prisjednik, 1925. biskupski tajnik. Godine 1926. imenovan je kanonikom. Dugo godina bio je glavni suradnik biskupa Akšamovića. God. 1930. postao kanonik kancelar, a 1936. generalni vikar. Iste godine dobio je naslov Papinskog komornika, a velikim prepoštstvom postao je 1942. Tu dužnost obnašao je sve do svoje smrti. Po naravi staložen, promišljen, osobito je zaslужan zbog svoje dugogodišnje suradnje u administraciji biskupije u razdoblju koje je obilovalo delikatnim i teškim situacijama prije, za vrijeme i nakon Drugog svjetskoga rata. Nakon što se biskup Akšamović povukao u mirovinu, i Josip je Sokol otisao iz biskupske kancelarije, ali je i dalje budno pratio sva zbivanja u Crkvi i u svijetu, napose u biskupiji. Kao kanonik, osobito se brinuo za održavanje stolne crkve. Prigodom rjezine obnove nakon požara (1933. – 1936.), od ratnih oštećenja (1941. – 1945.), od potresa (1964.), glavnu brigu o radovima vodio je on osobno. Napose su bili veliki radovi nakon potresa (od 1964. do 1966.). Odlikovan je čašcu komornika Njegove Svetosti, naslovom opata BDM od Petrovaradi- na, te apostolskim protonotarom. Proslavio je 50. obljetnicu svog kanonikata (10. 6. 1976.). Umro je iznenada u Đakovu 27. kolovoza 1976. Sahranjen je u kaptolskoj grobnici. (Srakić 1995: 286-287)

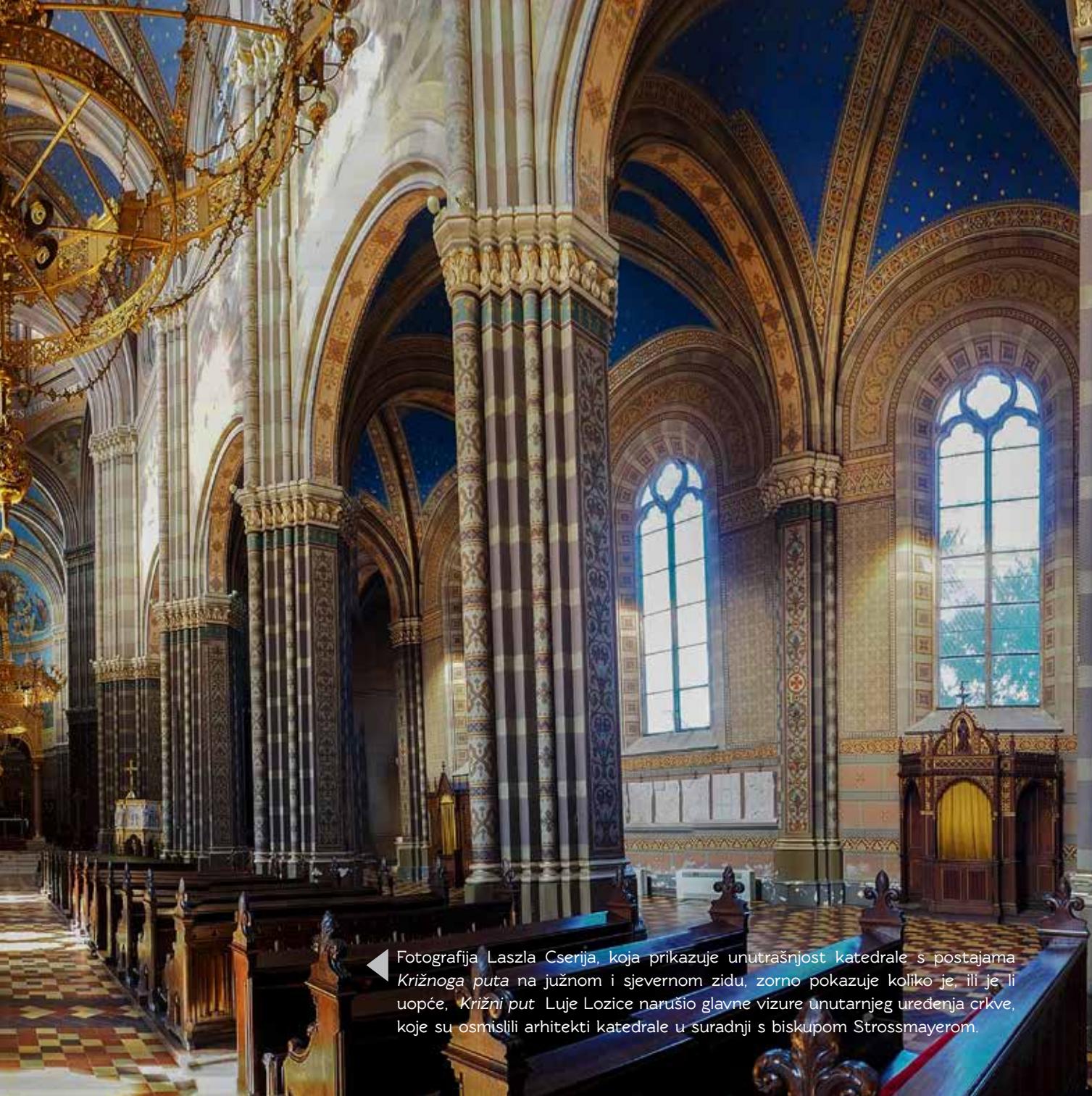
⁸ Obavijesti i okružnice Biskupskog ordinarijata u Đakovu, O-I-1969, str. 45.

da time zamijene uobičajene slike ili reljefe *Križnog puta* koji su se postavljali na zidove crkava.“ (Damjanović 2008: 22).

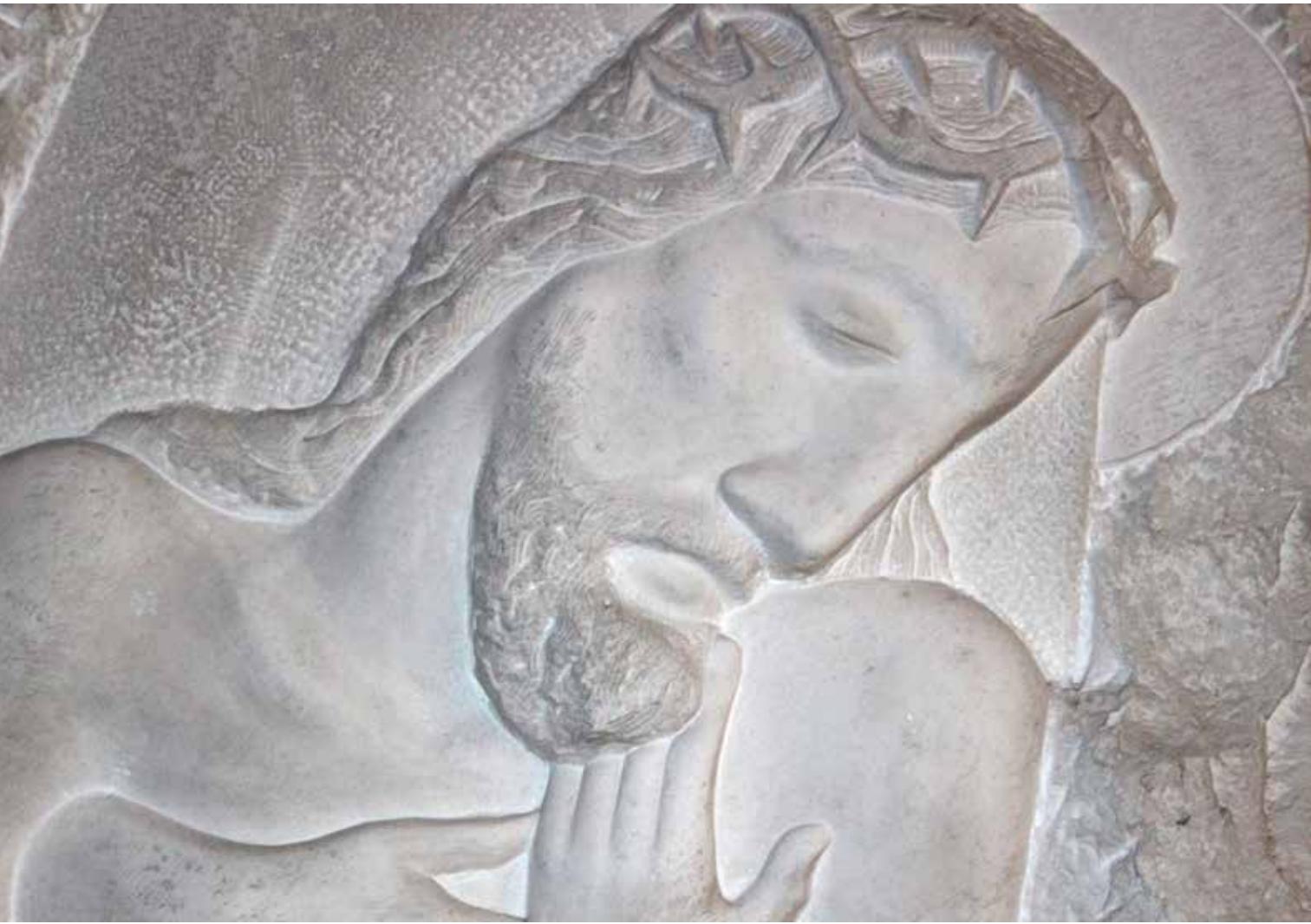
Odbor za obnovu katedrale bazilike odlučio se na drugu koncepciju: postavljanje *Križnoga puta* u samu crkvu, u središnji dio južne i sjeverne bočne lađe, u svaku lađu po sedam postaja povezanih donjim vijencem, ukupne dužine oko 5,5 metara. Kao autora odabrali su akademskog kipara Luju Lozicu.

◀ Fotografija Laszla Cserija, koja prikazuje unutrašnjost katedrale s postajama Križnoga puta na južnom i sjevernom zidu, zorno pokazuje koliko je, ili je li uopće, Križni put Luje Lozice narušio glavne vizure unutarnjeg uređenja crkve, koje su osmisili arhitekti katedrale u suradnji s biskupom Strossmayerom.

Lujo Lozica: Isusa skidaju s križa, detalj XIII. postaje (Križni put u đakovačkoj katedrali, 1965.-1968.)

POTRES „KRIVAC“ ZA POSTAVLJANJE KRIŽNOG PUTA

Dakovo je bilo pogodjeno teškim potresom od 13. travnja 1964., a tom prigodom je teško oštećena katedrala. Biskup Bäuerlein⁹ je iste godine započeo s prikupljanjem pomoći¹⁰ za obnovu crkve. Na obnovi oštećenih kamenih dijelova katedrale radio je akademski kipar Lujo Lozica s restauratorskim timom, koji je po njegovim riječima, radionicu imao u današnjem Spomen-muzeju biskupa Strossmayera. O izgradnji *Križnoga puta* postoji djelomična dokumentacija sačuvana u Nadbiskupijskom arhivu u omotu na kojem je stoji: *Lozica: Križni put*

⁹ Stjepan Bäuerlein, biskup (1905. – 1973.), rođen u Babinoj Gredi 3. kolovoza 1905. Osnovnu školu završio u Babinoj Gredi, srednju u Dakovu (Građanska) i Travniku (Nadbiskupijska gimnazija). Teološke škole završio u Đakovu. Diplomirao na Katoličkom bogoslovnom fakultetu u Zagrebu. Zaređen za svećenika u Đakovu 7. travnja 1929. Kapelan u brojnim župama; u Podcrkavlju (1929.), Novom Slankamenu (1929. – 1930.), Tovarniku (1930. – 1931.), Valpovu (1931. – 1933.), Đakovu (1933. – 1934.). Vjeroučitelj u Đakovu (1934. – 1935.), upravitelj crkve Srca Isusova (1936.). Upravitelj Župe Petrovardin II. (1937.). Vjeroučitelj Građanske škole u Đakovu (1945.). Mnogo je radio kao duhovnik Marijine Kongregacije, Križarskog bratstva, malih Križara na VBŠ-i profesor katehetike i pedagogike (1945. – 1970.), govorništva (1945. – 1954.), homiletičke (1954.). U Bogoslovnom sjemeništu prefekt sjemeništa (1945. – 1950.) i ekonom (1945. – 1950.) te duhovnik sjemeništa (1950. – 1951.). Imenovan je naslovnim biskupom Herakleje Pontske (s jurisdikcijom rezidencijalnog biskupa) i posvećen 29. lipnja 1951. Imenovan biskupom Đakovačke i Srijemske biskupije 12. listopada 1959. Obavljao službu rektora sjemeništa od 1951. do 1960. Umro je u Đakovu 9. kolovoza 1973., u 68. godini života i 44. godini misništva. Sahranjen je u kripti đakovačke katedrale 11. kolovoza iste godine. Biskup Büuerlein, bio je dobar poznavatelj katehetske discipline, dobar profesor koji je znao oduševiti studente za rad s djecom i s mladima. Po njegovoj inicijativi, nakon dokidanja vjeronauka u školama, organiziran je vjeronauk u župnim prostorijama, crkvama, sakristijama. Bavio se arheologijom, povješću. Crkvenu umjetnost je predavao dugi niz godina. Osnovao je Dijecezanski muzej u Đakovu, otvorivši biskupski dvor javnosti i turističkim i školskim grupama. Ostavio je bogatu biblioteku. Mnogo je prevodio i objavljivao izvorne radove.

¹⁰ Dopis Biskupijskog ordinarijata 900/1964. Svjedoči kako se dio župa već odazvao „molbi i preporuci svog biskupa novčanim prilogom“.

za katedralu. Zahvalujem nadbiskupu u miru mons. dr. Marinu Srakiću što je pronašao ove dokumente i omogućio mi uvid i rad na njima. Bez ovih dokumenata ova knjiga ne bi bila moguća.

Tijekom obnove katedrale, stoji u dokumentima, pojavila se ideja da se stoga obljetnica od početka gradnje obilježi postavljanjem *Križnog puta*. O tome svjedoči dopis kanonika Rudolfa Šverera prelatu mons. dr. Josefu Teuschu, generalnom vikaru iz Kelnske nadbiskupije: „Svi s uspjehom završeni poslovi, te uspješna proslava 100-godišnjice katedrale, ohrabrili su me, da sam se usudio još jednom pokucati na Vaša vrata i zamoliti za nabavu KRIŽNOG PUTA, koji bi imao biti postavljen kao trajni spomenik na ovaj jubilej naše katedrale”...“.

20 Po svemu sudeći, dr. Ivan Rogić, član *Odbora*, autor više knjiga i tekstova o katedrali, uz Rudolfa Šverera, bio je najvažniji pri angažiranju akademskog kipara Luje Lozice da načini četrnaest postaja *Križnoga puta* i postavi u pokrajnjim lađama katedrale. Prema dostupnim dokumentima vidljivo je da se biskup Bäuerlein nije miješao previše, ili se uopće nije miješao, u rad *Odbora* prigodom odabira umjetnika, ugovaranja posla ili praćenja napretka izrade i postavljanja *Križnoga puta*. To je čudno iz više razloga, budući da Bäuerlein nije bio samo biskup već je bio predavač predmeta *Crkvena umjetnost* i osnivač Djecezanskog muzeja. Biskup nije potpisao *Ugovor* s umjetnikom, već Šverer i Rogić u ime *Odbora*, odnosno *Katedrale*. Također, u korespondenciji između kipara, Šverera i Rogića nigdje se ne spominje biskup niti se spekulira s njegovim autoritetom prilikom odlučivanja o umjetničkim ili financijskim pitanjima izrade *Križnoga puta*. Očita je velika samosvijest i samo-

¹¹ Pismo Rudolfa Šverera msgr. dr. Josefu Teuschu od 18. ožujka 1967. Arhiv Đakovačko-osječke nadbiskupije, fascikl: Lozica: Križni put za katedralu.

◀ Lujo Lozica je s ekipom restauratora obnavljao kamene dijelove katedrale oštećene potresom, među kojima i kamene cvjetove na vrhovima tornjeva, snimio Vladimir Franjić.

stalnost *Odbora* pa je onda još zanimljivije da se dr. Rogić javlja kao potpisnik *Bijele knjige* protiv biskupa Bäuerleina, gdje ga se među ostalim optužuje za samovolju, koja je izazvala veliku buru u crkvenoj i društvenoj javnosti onoga vremena¹².

21

Odbor za obnovu đakovačke katedrale održao je 26. studenoga 1965. sjednicu „u predmetu nabave Križnog puta za đakovačku katedralu¹³“. Sjednici su

¹² Osim Rogića, »Izvještaj« su potpisali: dr. Đuka Marić, dr. Marinko Prepunić, Josip Pavlović, Stjepan Bulat, Mitar Dragutinac, Branko Antun Gilić, Drago Domitrović, Ivan Šešo i Luka Vincetić. »Izvještaj« je predan 24. srpnja 1968. preuzvišenom gospodinu Mariju Cagni, Apostolska delegatura, Beograd. Sve se primjedbe odnose na biskupa msgr. Stjepana Bäuerleina. Tekst rukopisa ima 60 stranica. Više o ovom slučaju u opsežnoj knjizi dr. Marina Srakića: *Cruce et labore. Križem i radom. Biskup Stjepan Bäuerlein i Đakovačka i Srijemska biskupija (1951. – 1973.)*, Sabra- na djela XII., Đakovačko-osječka nadbiskupija, Đakovo, 2014., 908. str.

¹³ Zapisnik Sjednice odbora za obnovu đakovačke katedrale od 16. studenoga 1965., Arhiv Đako- vačko-osječke nadbiskupije, fascikl: Lozica: Križni put za katedralu.

nazočili: „msgr. Josip Sokol, msgr. Rudolf Šverer¹⁴, dr. Ivan Rogić¹⁵, msgr. Ilija

¹⁴ Rudolf Šverer (Srijemski Karlovci, 31. I. 1902. – Đakovo, 3. VIII. 1982.), kapelan, prefekt u Zagrebu, vjeroučitelj, biskupski tajnik, kanonik, rektor Sjemeništa i generalni vikar. U rodnom je mjestu završio osnovnu školu. Gimnaziju je pohađao u Osijeku i u Karlovcima. Studirao je i apsolvirao Pravni fakultet u Zagrebu, a nakon toga došao u Sjemenište. Zaređen je za svećenika 6. srpnja 1930. Duhovni pomoćnik u Velikoj Kopanici 1933. Ubrzo imenovan prefektom u novoosnovanom Interdijecezanskom sjemeništu u Zagrebu (1930. – 1935.), kateheta na Gimnaziji u Mitrovici (1935. – 1936.). Biskup Akšamović pozvao ga je u Đakovo, imenovavši ga prebendarom, ceremonijarom i tajnikom, ujedno rektorm crkve Presv. Srca Isusova (1937. – 1948.). Godine 1942. postao je kanonik arhiđakon. Uz sve to, obavljao je i ove službe: duhovnik križarskog okružja, sudac Biskupijskog ženidbenog suda, vijećnik Ekonomata, predavač župne administracije, rektor Bogoslovnog sjemeništa 34 (1948.). Za biskupa Stjepana Bäuerleina postaje biskupski delegat, ravnatelj biskupijske kancelarije (1951. – 1974.), predsjednik Biskupijskog ženidbenog suda te generalni vikar (1974. – 1978.). Odlikovan čašću papinskog prelata (1960.) i apostolskog protonotara (1961.). Objavio je niz članaka u katoličkim časopisima: Nedjelja, Katolički tjednik, i u orlovske, kasnije križarskim glasilima, u Đakovačkim novinama, Istini, Hrvatskoj straži, Narodnoj politici, Hrvatskom listu, najviše članaka i propovijedi objavio je u Glasniku i Vjesniku biskupije. Kao biskupski tajnik i kancelar i kao urednik »Okružnica i obavijesti Biskupskog ordinarijata«, izradio više pravilnika i statuta, a kao profesor na Visokoj bogoslovnoj školi napisao skripta za »Župsku administraciju«. Umro je u 81. godini života i 53. godini svećeništva.

¹⁵ dr. Ivan Rogić (Tomašanci, 1. III. 1900. – Đakovo, 2. XI. 1968.) prefekt u Dječjem sjemeništu u Osijeku, profesor, kanonik i rektor Sjemeništa. Osnovnu školu i gimnaziju završio u Osijeku, bogosloviju u Đakovu. Bio je premlad za svećeničko ređenje, pa je postao prefekt u Dječačkom sjemeništu u Osijeku. Zaređen je za svećenika 7. rujna 1922. godine. Poslije ređenja ponovno je imenovan prefektom u Osijeku, zatim župnim vikarom i upraviteljem župe u Osijeku 3 (1923. – 1924.). Nakon toga je boravio u Zavodu sv. Jeronima (1924. – 1926.) i studirao kanonsko pravo na Gregorijani i doktorirao 23. lipnja 1926. godine. Po povratku u domovinu imenovan je profesorom crkvenog prava (1926. – 1960.), crkvene povijesti (1926. – 1937.), crkvene umjetnosti i sociologije. Od 1. svibnja 1944. kanonik, predsjednik Ekonomata biskupije (1945. – 1951.), predsjednik Biskupijskog ženidbenoga i crkvenog sudišta (1952. – 1968.), rektor Bogoslovnog sjemeništa (1948. – 1951.)³⁶ i Visoke bogoslovne škole. Po naravi ozbiljan, kao predavač sistematican i kao profesor strog. Sastavio je »Izvještaj o prilikama u đakovačkoj biskupiji« ili, kako je široj javnosti poznatije, »Bijelu knjigu«, koju su, osim njega, potpisala još devetorica svećenika biskupije. Sedmorica su stavili svoj potpis: »placet iuxta modum«, što znači da se slažu sa sadržajem knjige, uz neke izmjene. Preminuo je u 69. godini života i 46. svećeništva. Pokopan je u kaptolskoj grobnici. Među kanoniste koji su »vrijedni spomena«, pred-

Anaković¹⁶ sa strane katedrale i prof. Lujo Lozica, akademski kipar u Zagrebu”¹⁷.

Lozica je donio na uvid odjeljev *Druge postaje križnog puta u gipsu, u naravnoj veličini, 95x72 cm.* Reljef u prvom planu prikazuje izduženo Isusovo lice u lijevom profilu, ozbiljno, izmučeno, s trnovom krunom na glavi, dok se u pozadini se vidi jedna osoba, koja mu ispruženom rukom, strogo, poručuje da krene s teškim križem prema Golgoti.

jednik Pravne komisije BKJ, pomoći biskup zagrebački dr. Đuro Kokša, stavljao je Rogića na drugo mjesto, odmah poslije Ante Crnice. O tome najrječitije govore njegova napisana djela: *Kanonsko pravo I*, *Prva knjiga Kodeksa, Opća pravila (Normae generales)*, Đakovo, 1939.; skripta: *Kaznenopravo Katoličke Crkve*, Đakovo, 1956.; *Osobno pravo Katoličke Crkve*, Đakovo, 1958.; *Imovinsko pravo Katoličke Crkve*, Đakovo, 1960.; *Ženidbeno pravo Katoličke Crkve*, Đakovo, 1956.; *Njegovo životno djelo, Inkorporacija svećenika u Kristovo otajstveno Tijelo*, Đakovo, 1966., doživjelo je najveće priznanje hrvatskih biskupa, svećenika i katoličke jasnosti. Đakovačku katedralu je opisao vještим perom stučnjaka, i estete: *Katedrala u Đakovu, povjesni osvrt, prikaz arhitekture, skulpture i slikarstva*, Osijek, 1932./Đakovo, 1964./ Sudjelovao je u građenju i obnavljanju crkava i drugih crkvenih objekata pa tako i u obnovi đakovačke katedrale izgradnji *Križnog puta*.

¹⁶ Ilija Anaković (Oprisavci, 17. VII. 1897. – Đakovo, 12. IX. 1966.), kapelan, prefekt, profesor, vicerektor, ekonom u Zagrebu, rektor Sjemeništa, župnik te ekonom Sjemeništa. Osnovnu školu završio u rodnom selu, gimnaziju u Požegi i Osijeku. Za svećenika je zaređen 1. srpnja 1921. u Đakovu. Kapelan u Erdeviku i Zemunu, potom prefekt Dječačkog sjemeništa u Đakovu, profesor pedagogije i katehetike (1923. – 1929.), vicerektor i ekonom u Bogoslovnom sjemeništu (1923. – 1928.). U novosagrađenom sjemeništu u Zagrebu imenovan je ekonomom (1927. – 1937.). Vrativši se u Đakovo 1937., postao je rektor Bogoslovnog sjemeništa (1937. – 1940.) i začasni kanonik. Uz te je službe bio i dijecezanski školski referent, prisjednik biskupskog ženidbenog suda, honorarni profesor povijesti (1937. – 1940.), konzultor vigilancije i cenzor, aktivni konzistorijalac. Odlikovan je čašcu komornika Njegove Svetosti (1937.). Godine 1940. imenovan je upraviteljem župe u Valpovu (1940.), no iste je godine, na vlastitu želju, otišao u župu Bizovac. Bio je dekan valpovačkog dekanata. Biskup Baülein ga je pozvao u Đakovo (1951.) za ravnatelja Ekonomata, imenovavši ga kanonikom magistrom i velikim penitencijarom. Brinuo se za Gospino svetište u Dragotinu. Umro je kao kanonik kustos u 70. godini života i 46. obljetnici misništva. Ukopan je u kaptolskoj grobnici.

¹⁷ Zapisnik Sjednice odbora za obnovu đakovačke katedrale od 16. studenoga 1965., Arhiv Đakovačko-osječke nadbiskupije, fascikl: Lozica: Križni put za katedralu.

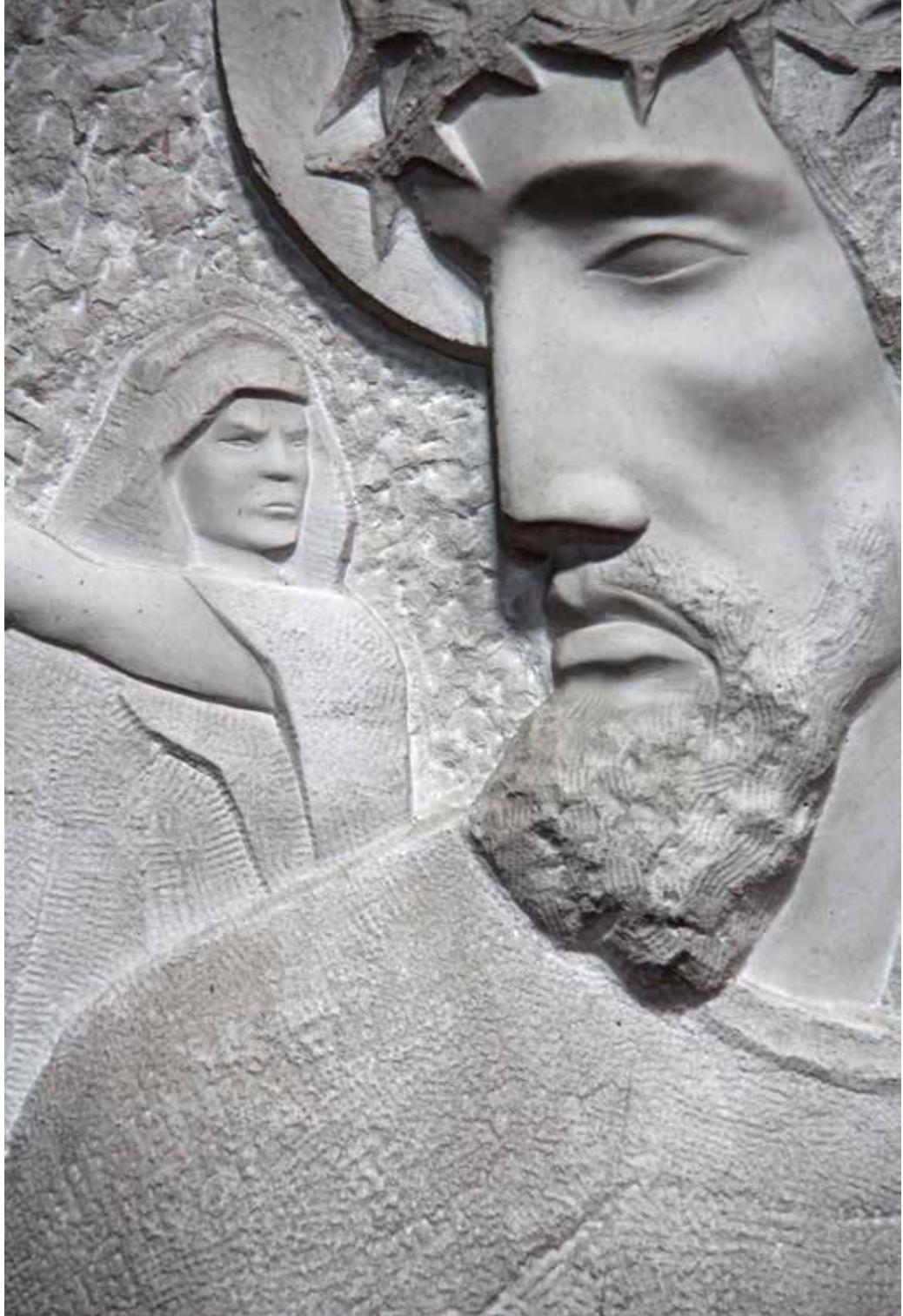
Članovi odbora su zaključili da je prof. Lozica „zadovoljio uvjetima koje je u prvom dopisu na njega postavio prema nalogu odbora dr. Ivan Rogić“¹⁸. Uvjeti koji su mu postavljeni nisu bili previše detaljni i strogi, a *Odbor* ih ovako tumači: „...u kompoziciji se ima oslanjati na tradicionalni klasični stil, uz izvjesno moderno obilježje i to tako da ne bude bez ikakve umjetničke vrijednosti i da ujedno odgovara crkvenim propisima i potrebama liturgijskim i potrebama pobožnosti“¹⁹.

Odbor je, sudeći po prihvaćenom rješenju, pod „tradicionalnim stilom“ mislio na figuraciju u kojoj će biti lako prepoznati likove i ikonografiju pojedinih postaja, ali dozvoljava „moderna obilježja“, odnosno odstupanja od figurativnih načela koja su u katedrali i na njenom pročelju uspostavili Donegani, Wodička, Feuerstein, Rendić, Gangl ili kasnije Valdec na Strossmayerovom nadgrobnom spomeniku. Zapravo su mu, izgleda, sugerirali da može (i treba) biti drugačiji i da se njegov *Križni put* može razlikovati od ostale figurativne plastike u katedrali.

¹⁸ Isto.

¹⁹ Isto.

Lujo Lozica: Isus pada drugi puta pod križem – detalj VII. postaje
(*Križni put* u Đakovačkoj katedrali, 1965. – 1968.)

Odbor se „u načelu suglasuje da se prof. Lozici povjeri izrada *Križnog puta* na način i u stilu kako je izведен predloženi prvi odljev II. postaje”²⁰. Dodaju da mora imati „umjetničku vrijednost”, te da treba služiti u liturgijske svrhe i u „potrebama pobožnosti”. Odbor je u svom odabiru, pokazalo se, bio prilično hrabar, jer do današnjeg dana ima onih koji, ako ne osporavaju vrijednost *Križnog*

²⁰ Zapisnik Sjednice odbora za obnovu đakovačke katedrale od 16. studenoga 1965., Arhiv Đakovačko-osječke nadbiskupije, fascikl: Lozica: Križni put za katedralu.

27

- ▲ Primjer izgleda Isusa na reljefima u lunetama katedrale:
Tomo Wodička: Isusa polažu u grob, detalj, reljef iznad bočnog portala na pročelju crkve (1885-1887.), slika lijevo
Tomo Wodička: Uskrsnuće Kristovo (dovršio Alojzij Gangl), reljef iznad glavnog portala na pročelju katedrale (1887.), slika desno

puta, onda smatraju da mu nije mjesto u katedrali te da je *Križni put* trebao biti u najmanju ruku istoga stila s ostalim reljefima i skulpturama u katedrali. Zanimljivo je da se o ovom *Križnom putu* vrlo malo pisalo, odnosno, uglavnom ga se tek spominjalo ili zaobilazilo prigodom opisivanja skulptura u katedrali. Primjerice, u najopsežnijoj knjizi o đakovačkoj katedrali dr. Dragana Damjanovi-

ća stoji da je zbog „nezadovoljstva Rendićevim radovima“ te zbog Donenganijeve sporosti biskup odustao od ideje „da u lunetama katedrale bude prikazan križni put. Đakovačka katedrala tek će mnogo kasnije, 60-tih godina 20. stoljeća dobiti novi križni put, koji je izradio kipar Lozica“²¹.

Nela Tarbuk 1995. objavljuje tekst *Skulpture đakovačke katedrale*²² u kojem tek uzgred spominje Luju Lozicu: „Kiparski radovi koji se nalaze u crkvenom prostoru, u novije vrijeme su obogaćeni reljefima akademskog slikara Luje Lozice, a prikazuju *Križni put*“²³.

Autorica se ne posvećuje analizi ovih radova jer piše isključivo o „kiparskim radovima iz vremena gradnje katedrale koji predstavljaju jedinstvenu umjetničku cjelinu kulture svoga vremena“²⁴. Otvoreno izdvaja ove radove kao nešto što izlazi izvan okvira koje je zacrtao Strossmayer. Slično čine i ostali autori tekstova o katedrali. Dr. Andrija Šuljak i Antun Jarm tako ističu da se „*Križni put* po stilu i zamisli odvaja od ostale plastike u katedralnoj crkvi“²⁵, ali se ne zadržavaju previše na opisivanju križnog puta osim što spominju kako je po sedam postaja postavljeno na zidove južne i sjeverne pobočne lađe. Ipak, ako se stilski ovi radovi ne uklapaju u kontekst ostale spomeničke plastike u katedrali, izgleda da je Lozićin minimalizam na tragu onoga što je sam Strossmayer zahtijevao kod kipara koji su radili reljefe u katedrali.

²¹ Damjanović, Dragan: *Đakovačka katedrala*, Zagreb 2009., str. 402.

²² Tarbuk, Nada: *Skulpture đakovačke katedrale*, u: Diacovensia 3 (1995.) 1, str. 337. – 358.

²³ Isto, str. 342.

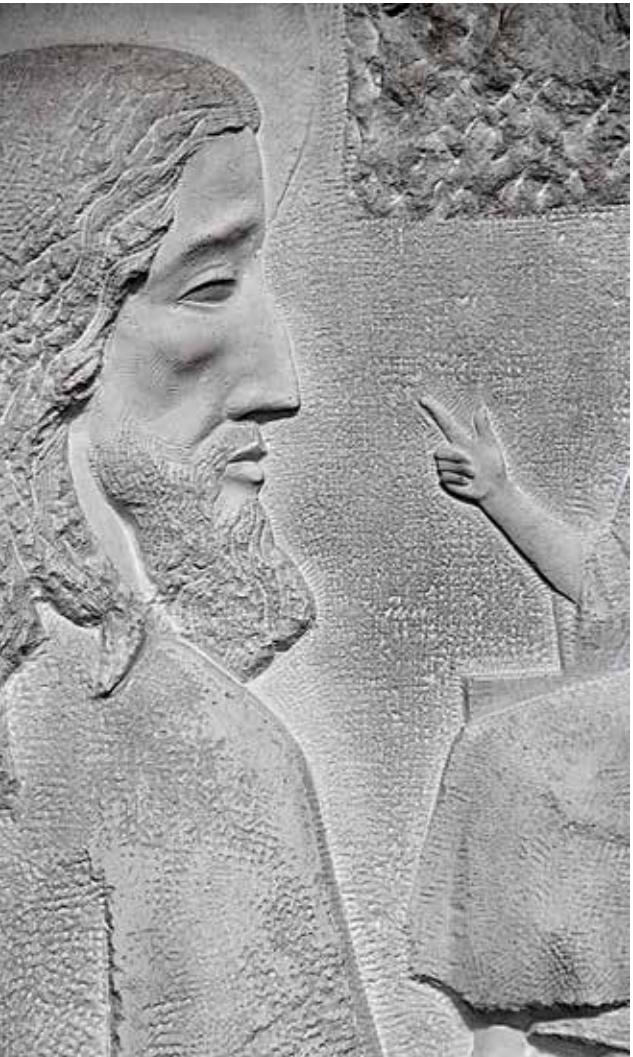
²⁴ Isto, str. 342.

²⁵ Jarm, Antun; Šuljak, Andrija: *Đakovo. Biskupski grad*, Đakovo 2008., str. 154

Vatroslav Donegani: Isus umire na križu, reljef na
ispovjedaonici đakovačke katedrale (1881. – 82.)

Kada Damjanović piše o plitkim reljefima Vatroslava Doneganija na propovjedaonici ističe: „Na sva četiri reljefa propovjedaonice on postavlja minimalan broj likova u plitki prostor riješen kao na reljefima Ghibertija ili Donatela iz ranih dana firentinske renesanse. Upravo je takav stilski pristup zahtijevao Strossmayer, koji je Doneganija, unatoč svim nesporazumima, redovito hvalio, za razliku od svih ostalih skulptora koji su radili u njegovoj prvostolnici s kojima uglavnom u stilskom pogledu nije bio zadovoljan. (Damjanović, 2008; 31)

Iz pisama Luje Lozice se između redova može pročitati kako je i sam autor imao određene dvojbe glede umjetničke vrijednosti radova. Istoči u pismu iz ožujka 1967. kako sedam dovršenih postaja izgleda veoma lijepo „tako da se Vinko (kipar Vinko Fabris – op. p.) cijelo vrijeme čudi i priča: ‘Lujo, ma ovo je ipak lijepo.’ Onda mu odgovaram: ‘To je radi kompozicije’. I tako nam u međusobnoj ljubavi uz muziku kamena i čelika prolaze dani”²⁶.

²⁶ Pismo Luje Lozice Rudolfu Švereru, ožujak 1967., Arhiv Đakovačko-osječke nadbiskupije, fascikl: Lozica: Križni put za katedralu.

◀ Lujo Lozica: Isusa osuđuju na smrt – detalj I. postaje
(Križni put u đakovačkoj katedrali, 1965. – 1968.)

Koristi riječ „ipak“ koja znači „dopuštanje ili do-
gađanje čega, što se prema prethodno rečenom
ne bi očekivalo.“ Vrlo mu je važno mišljenje ko-
lege kipara, a rado su pohvale primali i Šverer i
Rogić, najzaslužniji za odabir Lozice i cijeli projekt
Križnog puta. Šverer u pismu Lozici od 16. srpnja
1968. ponosno ističe kako su mnogi uglednici po-
hvalili *Križni put*: “Vaš Križni put u našoj katedrali
pobuđuje veliki interes. Među ostalim odličnicima
koji su se pohvalno izrazili o *Križnom putu* jesu
naš kardinal dr. Šeper, koji je bio u Đakovu nakon
što je *Križni put* postavljen, pa kardinal Tisserant
iz Rima, akademski kipar Radauš²⁷ i naši ugledni
gosti iz Njemačke”²⁸. Dakle, kada su ovo umjet-
ničko djelo pohvalili prvi čovjek Katoličke Crkve
u Hrvata Franjo Šeper, u ono vrijeme pročelnik
Rimskog zbora za nauk vjere (1968. – 1981.), i veliki
kipar Vanja Radauš, to je svakako moralo imati
svou težinu i pomoći da se naručitelji lakše nose
s kritičarima, kojih je svakako bilo.

Odbor je, dakle, svjesno odabrao Luju Lozicu i njegova rješenja koja donose određene novine

²⁷ Lujo Lozica je bio student Vanje Radauša i njegov se utjecaj može primijetiti u kiparevom radu.

²⁸ Pismo msgr. Šverera Luji Lozici od 16. kolovoza 1968., Arhiv Đakovačko-osječke nadbiskupije, fascikl: Lozica: *Križni put za katedralu*.

Lujo Lozica: Isus tješi Jeruzalemske žene – detalj VIII.
postaje (*Križni put* u đakovačkoj katedrali, 1965. – 1968.)

u unutrašnjost katedrale. Kipar se obvezao da će *Odboru*, odnosno delegatu *Odbora*, staviti na uvid dovršene skice za pojedinu postaju i prihvatiti eventualne primjedbe. Također, obvezan je prije klesanja staviti na uvid gipsani odljev pojedine postaje “i to u onom mjestu, gdje bude radio”²⁹. Ta mjesta su Korčula, odnosno rodna kipareva Lumbarda, ili Zagreb, u kojem je imao tada, a i danas, u Golubovečkoj ulici, kiparski atelje. Dogovorenih su i finansijski uvjeti, kao i rokovi dovršetka *Križnoga puta*. Predviđeno je da bude dovršen za dvije i pol godine.

Kipar je zaista radove izvršio u predviđenom roku i u korizmi 1968. Đakovčani su obavljali pobožnost *Križnoga puta* pred Lozičinim reljefima. Da nije poštovao uvjete iz *Ugovora*, Lozica bi za svaki mjesec kašnjenja morao platiti po 50 000 novih dinara pa je jasno da mu je poštovanje rokova bilo itekako važno s obzirom da je se tijekom rada više puta pismeno žalio na nedostatak novca i tražio dodatna sredstva.

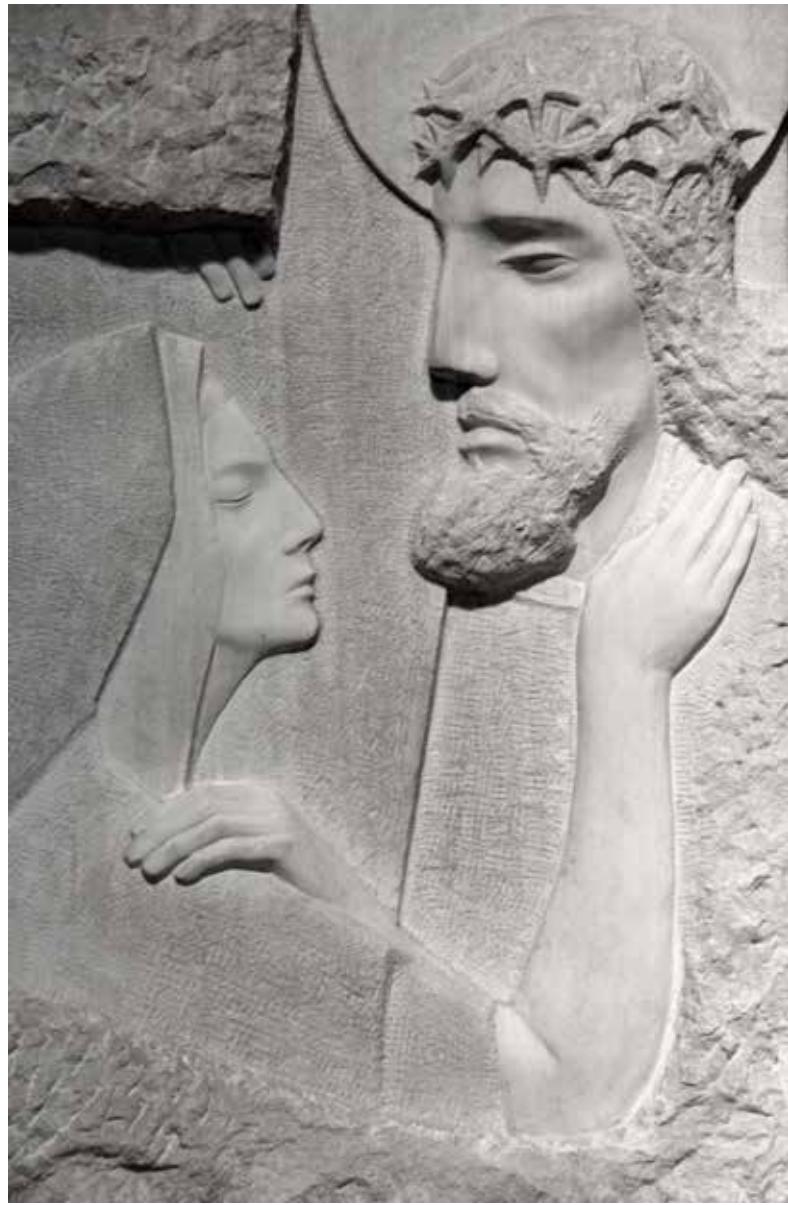
32

*Ugovor o izvedbi četrnaest postaja Križnoga puta za katedralu u Đakovu*³⁰ potpisani je 28. prosinca 1965., nešto više od mjesec dana od sastanka *Odbora*, što kazuje kako nije bilo većih nesporazuma oko bitnih pitanja izrade i cijene. U Nadbiskupijskom arhivu nalaze se dvije verzije *Ugovora*, jedan potpisani i jedna radna verzija s nekoliko točaka koje su usuglašene tijekom mjesec dana pregovaranja. U radnoj verziji³¹ potpisnici *Ugovora* trebali su biti msgr. Josip Sokol i msgr. Rudo-

²⁹ Isto.

³⁰ *Ugovor o izvedbi četrnaest postaja Križnoga puta za katedralu u Đakovu*, Arhiv Đakovačko-osječke nadbiskupije, fascikl: Lozica: Križni put za katedralu.

³¹ Radna verzija *Ugovora o izvedbi četrnaest postaja Križnoga puta za katedralu u Đakovu*, Arhiv Đakovačko-osječke nadbiskupije, fascikl: Lozica: Križni put za katedralu.

Lujo Lozica: Isus susreće svoju Svetu Majku – detalj IV. postaje
(*Križni put* u đakovačkoj katedrali, 1965. – 1968.)

If Šverer, dok je u provedbenoj verziji *Ugovora* umjesto Sokola supotpisnikom postao dr. Ivan Rogić. U radnoj verziji nije bilo naznačeno tko će kontrolirati „kvalitetu kama, stručnost i solidnost izvedbe³²“, dok je u *Ugovoru* naznačeno da su to akademski kipari Želimir Janeš, Ante Despot i Valerije Michaelli. Njima je povjerenio da bdiju „da ne bude bez ikakve umjetničke vrijednosti“. U radnoj verziji nije bilo definirano kojom imovinom osigurava Lujo Lozica predujam od jedan milijun dinara koji je po *Ugovoru* primio prije početka radova. „Izvođač Lujo Lozica izruchiće Katedrali u Đakovu u zalog kao jamčevinu svoja vlastita originalna kiparska djela prema popisu i procjeni Komisije za procjene pri Udruženju likovnih umjetnika u Zagrebu...“³³.

Sva procijenjena djela Lozica je bio dužan držati u svom ateljeu u Zagrebu do okončanja radova u katedrali, a spisak s procjenom vrijednosti bio je sastavni dio *Ugovora*, a spominje ga se i u *Zapisniku* od 28. prosinca 1965.,

³² Isto.

³³ *Ugovor o izvedbi četrnaest postaja Križnoga puta za katedralu u Đakovu*, Arhiv Đakovačko-osječke nadbiskupije, fascikl: Lozica: Križni put za katedralu.

◀ Lujo Lozica: Šimun Cirenac pomaže Isusu nositi križ – detalj V. postaje
(*Križni put* u đakovačkoj katedrali, 1965. – 1968.)

u kojem su utvrđene cijene osnovnih živežnih namirnica i energenata na dan potpisivanja *Ugovora* (brašno, mast, ulje, meso, ugljen i struja) jer je pod točkom 4b) dogovoreno da se cijena rada korigira u skladu s promjenom cijena osnovnih živežnih namirnica i energenata i to ukoliko se cijene povećaju ili smanje za više od 10 %.

U *Ugovoru* je dogovorena cijena od 450 000 dinara za pojedinu postaju isklesanu u „trogirskom ‘Okrugu’“ ili sličnom kamenu veličine 70x95 cm. Također je dogovorena cijena od 100 000 dinara za gipsane odljeve ukoliko ih naručitelji budu htjeli otkupiti. Zastupnici Katedrale moraju odobriti svaku skicu, ali i gipsane odljeve. Ukoliko ne budu zadovoljni imaju pravo odbiti taj odljev i „zatražiti izradbu novoga prema prihvaćenoj skici“³⁴. Prema završnom računu koji se nalazi u Nadbiskupijskom arhivu, izgleda da gipsani odljevi nisu otkupljeni, odnosno nema ih navedenih u pedantno vođenom obračunu troškova. Cijena odljeva bila bi 1 400 000 starih dinara, ali te stavke nema u *Obračunu*³⁵. U razgovoru s mons. dr. Srakićem i kustosom katedrale mons. Lukom Strgarom doznao sam da nemaju saznanja da su navedeni odljevi negdje pohranjeni u Đakovu, tako da je još izglednije kako nisu otkupljeni već su ostali u vlasništvu autora.

Kao predujam za *Križni put* kipar je dobio jedan milijun ondašnjih starih, odnosno 10 000 novih dinara. Katedrala se obvezala prigodom prihvatanja pojedinog

³⁴ Isto, str. 1.

³⁵ *Križni put. Obračun s g. Lujom Lozica, akademskim kiparom iz Zagreba*, Arhiv Đakovačko-osječke nadbiskupije, fascikl: Lozica: *Križni put za katedralu*.

Lujo Lozica: Isus pada treći puta pod križem – detalj IX. postaje
(*Križni put* u Đakovačkoj katedrali, 1965. – 1968.) ▲

gipsanog odljeva isplatiti po 100 000 starih dinara, a također i po 100 000 starih dinara „kada svaku pojedinu postaju najavi da je isklesana u kamenu”³⁶.

³⁶ *Ugovor o izvedbi četrnaest postaja Križnoga puta za katedralu u Đakovu*, Arhiv Đakovačko-osječke nadbiskupije, fascikl: Lozica: Križni put za katedralu.

Kipar je započeo izradu *Križnog puta* 1966., a već u srpnju iste godine javlja kako je dovršio prvih šest postaja *Križnoga puta*. Rudolf Šverer mu u pismu od 4. listopada 1966. piše kako ne može doći u Zagreb pregledati modele za prvih šest postaja, ali da je odljeve pregledao dr. Rogić i da pristupe „izradi pojedinih postaja. U prilogu Vam dostavljamo dalnjih 600 000 dinara za radove *Križnoga puta*...“³⁷.

Iste godine dovršio je još četiri postaje. Iz *Obavijesti i okružnica Biskupskog ordinarijata u Đakovu* doznajemo također kako „akademski kipar Lujo Lozica izrađuje postaje Križnog puta u trogirskom bijelom kamenu. Deset postaja je već izmodelirano u gipsu i ovih dana će prof. Lozica započeti s radovima klešanja kamena“³⁸.

U *Obavijestima* se ističe kako je „svaku pojedinu postaju, modeliranu u gipsu, pregledao i odobrio Odbor za obnovu katedrale i s radovima smo vrlo zadovoljni“³⁹. Ova napomena je vrlo bitna jer se čini da je vjerojatno bilo neslaganja oko stila kojim je izrađen *Križni put*. Očito je da su dr. Ivan Rogić i Rudolf Šverer, kao najveći zagovaratelji Ložičinog *Križnog puta*, smatrali potrebnim naglasiti kako je odobrenje stiglo od cijelokupnog Odbora.

Rad na *Križnom putu* tekao je bez većih problema o čemu svjedoči korespondencija kipara Lozice s Rudolffom Švererom i Ivanom Rogićem. Kao dio uobiča-

³⁷ Pismo mons. Rudolfa Šverera Luji Lozici od 4. X. 1966., Arhiv Đakovačko-osječke nadbiskupije, fascikl: Lozica: Križni put za katedralu.

³⁸ *Obavijesti i okružnice Biskupskog ordinarijata u Đakovu*, O-VI-1996., str. 218.

³⁹ Isto, str. 218.

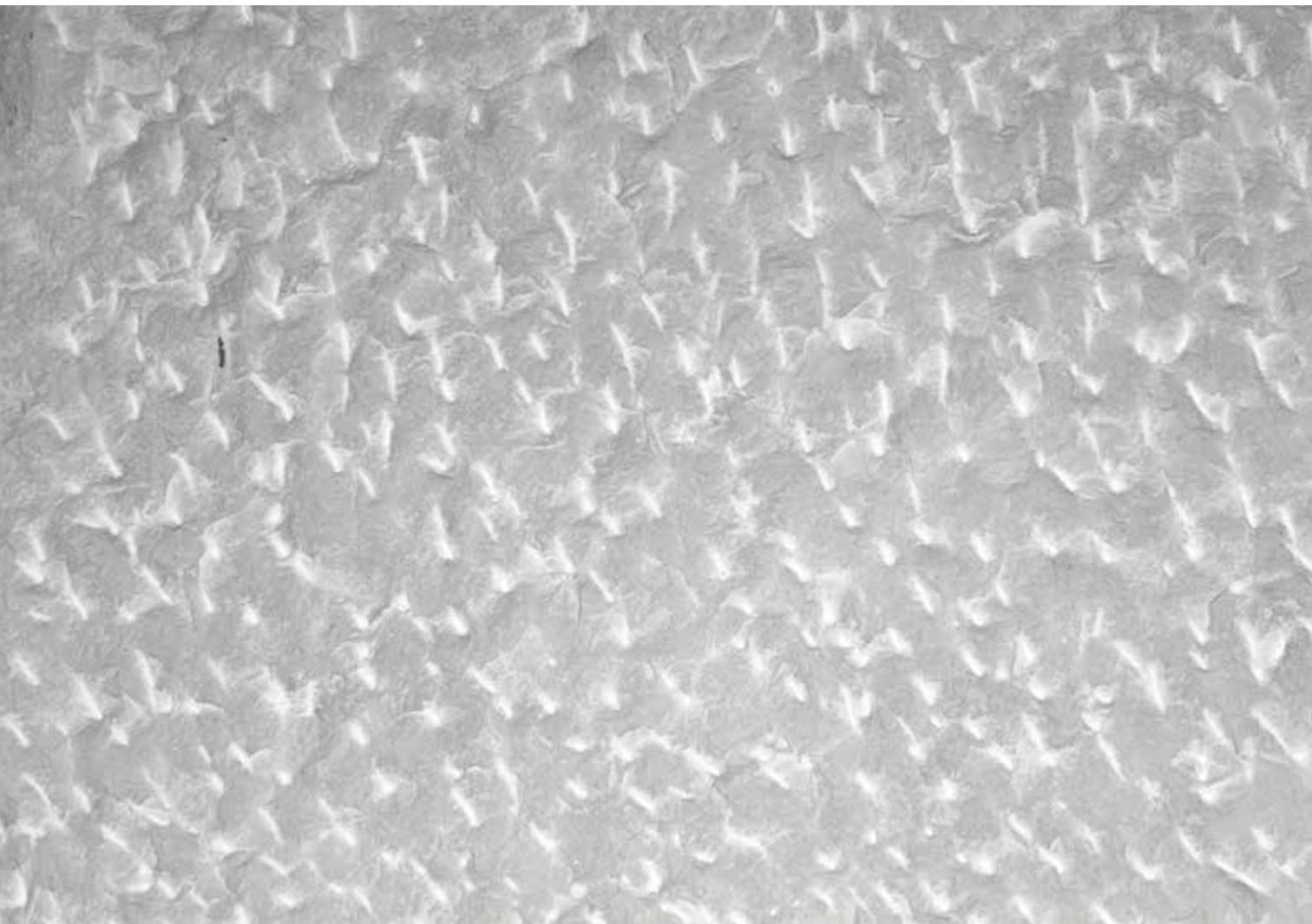
jenog folklora između naručitelja i umjetnika, svjedoče dva pisma Luje Lozice. Prvo je adresirano samo na Rudolfa Šverera, a iako nije datirano vjerojatno je napisano u ožujku 1967., jer mu Šverer odgovara pismom od 26. ožujka 1967. U pismu Lozica izvješćuje kako je dovršio trinaest postaja, a da je sedam zajedno s Vinkom⁴⁰ punktirano, „grubo preneseno u kamen”⁴¹. Moli dodatnu isplatu od 5 000 novih dinara „kako bi mogao podmiriti obaveze prema Vinku, a i meni je potrebno nešto kako bi mogao dalje egzistirati”⁴². Šverer pristaje na isplatu i novac šalje po dr. Rogiću koji je otisao pregledati dovršene radove.

U pismu od 18. travnja 1967., Lozica javlja radosnu vijest da je dovršio sve postaje, pa traži još 13 500 novih dinara jer je „dužan Vinku za klesanje, a vi znate da on nije

⁴⁰ Pretpostavljam da je riječ o korčulanskom kiparu Vinku Fabrisu, godinu dana starijem od Lozice, koji u to vrijeme živi i radi u Zagrebu, poglavito jer ga Lozica spominje u pismu Rudolfu Švereru od 24. siječnja 1968. kao suradnika na klesanju postaja. Rodio se u kamenoklesarskoj obitelji u Korčuli 1993. godine. Nakon osnovne i srednje škole, 1948. godine, pohađao je Školu učenika u privredi kamenoklesarske struke do veljače 1951. godine. U jesen iste godine otisao je u Zagreb u Školu primijenjene umjetnosti gdje je završio kiparski odjel 1956. godine. U jesen 1956. upisao je studij kiparstva na Akademiji likovnih umjetnosti, gdje je diplomirao 1961. godine u klasi profesora Frana Kršinića. Bio je njegov suradnik u majstorskoj radionici od 1963. do 1967. godine. Od 1963., kao član HDLU-a, djeluje i radi kao slobodni umjetnik. U svom ateljeu radi u mramoru, drvu, terakoti i mnogo crta. Od 1976. do 1997. radio je kao stalni profesor u Školi primijenjene umjetnosti u Zagrebu. Izlagao je na svim revijalnim izložbama ULUH-a, na više skupih izložaba LIKUM-a s pojedincima i grupama. Njegove skulpture pod nazivom SANJALICE nalaze se po gradovima diljem Europe i u Kanadi. Radio je niz vrtnih skulptura, fontana i reljefnih prikaza u drvu, bronci, te javne spomenike.

⁴¹ Pismo Lije Lozice Rudolfu Švereru, ožujak 1967., Arhiv Đakovačko-osječke nadbiskupije, fascikl: Lozica: Križni put za katedralu.

⁴² Isto.

Lujo Lozica: Isusa polažu u grob – detalj XIV. postaje
(*Križni put* u đakovačkoj katedrali, 1965. – 1968.)

Prvih sedam postaja Križnoga puta postavljeno je na sjeverni zid katedrale, ukupne duljine 5,5 metara.

40

veoma jeftin...”⁴³. U pismu od 22. travnja 1967. Rudolf Šverer ga izvješćuje kako je dr. Rogić vrlo zadovoljan s radovima te mu je poslao dodatan iznos od 10 000 novih dinara. Zadnje potraživanje novca bilo je u pismu⁴⁴ od 6. siječnja 1968. kada Lozica moli da Šverer pripremi sredstva za obračun jer je „u kroničnoj novčanoj stisci”⁴⁵.

Po dovršetku svih postaja ostalo je otvorenim pitanje vijenaca koji će držati postaje Križnoga puta. Bilo je razmatrano nekoliko varijanti, po jednoj da se

⁴³ Pismo Luje Lozice Rudolfu Švereru i Ivanu Rogiću, 18. travnja 1967., Arhiv Đakovačko-osječke nadbiskupije, fascikl: Lozica: Križni put za katedralu.

⁴⁴ Pismo Luje Lozice Ivanu Rogiću, 6. siječnja 1968., Arhiv Đakovačko-osječke nadbiskupije, fascikl: Lozica: Križni put za katedralu.

⁴⁵ Isto.

posao odradi u Đakovu, ali na koncu je *Odbor*, u dopisu od 27. siječnja 1968., prihvatio ponudu Luje Lozice da u Zagrebu izradi vijence od pazinskog kamena po cijeni od 350 novih dinara po dužnom metru te da gotove blokove prevezu u Đakovo iz Pazina. Također je odbor zatražio da Lozica izradi nacrte za male drvene križiće koji trebaju biti postavljeni iznad svake postaje *Križnoga puta*. Ti križići su i danas sastavni dio *Križnoga puta*.

41

Na sredini svake postaje mali je drveni križić izrađen po nacrtima Luje Lozice.

Budući da je kipar još uvijek živ i aktivan pokušali smo saznati više od njega o nastanku ovog *Križnog puta*⁴⁶. Među ostalim, gostovao je telefonski u emisiji Radio Đakova Strossmayerova godina na Veliki petak 25. ožujka 2016. i tom prigodom je pojasnio na koji je način koncipirao svoj *Križni put*, rađen u formi plitkoga reljefa.

⁴⁶ Sa slikarom su me povezali njegovi rođaci iz Općine Lumbarda na Korčuli. 14. ožujka 2016. Posjetio sam slikara u njegovom domu u Zagrebu gdje smo razgovarali o njegovom radu na obnovi katedrale i gradnji *Križnoga puta*. Nažalost, nije imao dokumentaciju niti se sjećao previše detalja rada na *Križnom putu*.

Ivan Rendić: Isus pada pod križem, reljef nad ulazom
u kapelicu Svetoga Ivana Nepomuka (1877. – 1878.)

Dr. Ivan Rogić ga je u ime Odbora za obnovu katedrale zamolio da napravi prijedlog Križnog puta, a on se odlučio na drugačiji koncept, od onoga vidljivog na nekoliko postaja Križnoga puta koje se mogu vidjeti u lunetama katedrale⁴⁷. Tu je riječ o cjelovitim, dinamičnim prizorima s više likova koje po Nadi Tarbuk donose „tradicionalna rješenja“, dok se tek kod Rendića vidi „duh novog vremena,

⁴⁷ Ivan Rendić: *Isus pred Pilatom*, iznad ulaza u kapelu Sv. Ivana Nepomuka (1877. – 1878.), *Isus pada pod križem*, iznad ulaza u kapelu Sv. Ćirila i Metoda (1881.); Tomo Wodička: *Veronikin rubac*, iznad bočnog portala na pročelju crkve (1885. – 1887.), *Isusa polažu u grob*, iznad bočnog portala na pročelju crkve (1885. – 1887.), *Uskršnje Kristovo* (dovršio Alojzij Gangl), iznad glavnog portala na pročelju crkve (1887.); Vatroslav Donegani: *Raspeće*, reljef na propovjedonici, (1881. – 1882.)

t.j. moderne. Posebno je to vidljivo na prikazu *Isus pada pod križem*, gdje su likovi zgasnuti u gomili i nose tragiku događaja”⁴⁸.

Lozica, koji je kao restaurator imao prigode dobro proučiti reljefe u đakovačkoj katedrali odlučio se na svojevrsni minimalizam u kompoziciji s naglaskom na dramu odabranih najvažnijih likova u prizoru. „Odlučio sam se da „ne nabrajam“ i ne izrađujem sve figure i figurice usputne i manje važne na pojedinoj postaji križnog puta, već da se koncentriram na bitne likove i to ne u opisnim situaci-

⁴⁸ Tarbuk, Nada: *Skulpture đakovačke katedrale*, u: Diacovensia 3 (1995.), str. 343.

Lujo Lozica: Šimun Cirenač pomaže Isusu nositi
križ – detalj V. postaje (Križni put u đakovačkoj
katedrali, 1965.- 1968.)

jama, već u bitnom odnosu jednog do dva činitelja figurativne postaje. Svaka je postaja tretirana s minimalnim brojem ličnosti koja u prizoru sudjeluju“, rekao je Lozica u radijskoj emisiji⁴⁹, a na upit novinara kako mnogi tvrde da je riječ o „premodernom“ rješenju u odnosu na ostatak figuralne plastike u katedrali, odgovorio je: „Stvar je poimanja modernističkog, modernog. Je li pristup da se ide na što manje lica, da se ide na redukciju pejzaža i interijera, da se ide na sukus sadržaja premoderan? Je li to smanjenje ili obogaćivanje, to je nešto što svatko za sebe treba ocijeniti. Zadovoljan sam ovim *Križnim putem* jer nitko prije ni poslije nije takvo nešto napravio“, rekao je na koncu Lozica.

Zadovoljni su bili i naručitelji: „Rad g. Lozice je u svakom pogledu i općem sudu vrlo dobro uspio. Naša katedrala je time dobila dostojni, umjetnički spomenik na uspomenu na 100-godišnjicu početka gradnje katedrale i njezinog proglašenja bazilikom,“ piše u *Obavijestima i okružnicama Biskupskog ordinarijata u Đakovu*⁵⁰. *Križni put* je blagoslovio biskup Stjepan Bäuerlein na Blagdan Sv. Josipa 19. ožujka 1968., a prigodnu homiliju održao tadašnji kanonik, kasniji biskup, Ćiril Kos. Istoga dana održana je prva pobožnost *Križnog puta* koju je predvodio kanonik Rudolf Šverer pred 3000 vjernika „koji su s velikim zanimanjem pratili svete obrede, divili se umjetnini...“⁵¹.

⁴⁹ Strossmayerova godina, Radio Đakovo, urednik Mile Ljubičić, emitirano u 10:30, 25. ožujka 2016., preslušano 29. ožujka 2016. na: <https://soundcloud.com/radio-djakovo>.

⁵⁰ *Blagoslov Križnog puta: Obavijesti i okružnice Biskupskog ordinarijata u Đakovu*, O-II-1968, str. 68.

⁵¹ Isto, str. 68.

Biskup Stjepan Böuerlein (Babina Greda, 3. VIII. 1905. – Đakovo, 9. VIII. 1973.) blagoslovio je Križni put na blagdan Svetoga Josipa 19. ožujka 1968. pred oko 3 000 vjernika. Portret snimio Zlatko Mesić.

Iz *Obavijesti* saznajemo i cijenu *Križnoga puta*. Pojedina postaja koštala je po 600 000 ondašnjih starih dinara, ukupno 8,4 milijuna starih dinara. U *Obavijestima*⁵² je bilo ranije zabunom napisano da je cijena pojedine postaje čak 6 milijuna starih dinara, što je ispravljeno u narednim *Obavijestima*⁵³, gdje je ponovljen poziv dekanatima da prikupljaju sredstva za izradu postaja *Križnog puta* što su neki dekanati i uradili⁵⁴. Dio novca prikupljen je iz Njemačke, ponajviše iz Kelnske nadbiskupije.

Od navedenih troškova za *Križni put* najviše novca je dobio kipar Lujo Lozica – ukupno 7 440 500 starih dinara. Isplaćeno mu je po dogovoru 6 300 000 starih dinara za *Križni put* (14 postaja po 450 000 starih dinara) a svota je uvećana za 630 000 starih dinara jer su troškovi namirnica i energenata porasli za više od 10% u odnosu na potpisivanje *Ugovora*. Za naknadne radove (izrada vijenaca u Pazinu, istovar i utovar kamena, utovar i istovar reljefa, izrada kamenog praga u sakristiji...) plaćeno je 510 500 starih dinara. U pismu⁵⁵ od 10. siječnja 1968. kanonik Šverer spominje kako bi trebali platiti još „1 400 000 st. dinara za 14 gipsanih odljeva *Križnog puta*, ako se sporazumijemo“, ali nema potvrde da je taj iznos plaćen, odnosno da je došlo do sporazuma. Također, nigdje se u Nadbiskupiji ne čuvaju navedeni odljevi tako da su najvjerojatnije ostali u vlasništvu autora.

⁵² *Križni put u Katedrali*: Obavijesti i okružnice Biskupskog ordinarijata u Djakovu, O-II-1967., str. 89.

⁵³ *Križni put u Katedrali*: Obavijesti i okružnice Biskupskog ordinarijata u Djakovu, O-V-1967, 184.

⁵⁴ *Blagoslov Križnog puta*: Obavijesti i okružnice Biskupskog ordinarijata u Djakovu, O-II-1968., str. 68.

⁵⁵ Rudolf Šverer Luji Lozici 31. srpnja 1968., Arhiv Đakovačko-osječke nadbiskupije, fascikl: Lozica: *Križni put za katedralu*.

Pokušali smo preračunati iznos koji je plaćen za *Križni put* u današnjim valutama. Cijena po postaji, prema ondašnjem službenom tečaju dinara i njemačke marke⁵⁶ bila bi 1 437 DEM, ukupno 23 771 DEM. Na crnom tržištu vjerojatno bi taj odnos bio značajno drugačiji. O tome svjedoči i pismo Rudolfa Šverera Josefu Teuschu⁵⁷, generalnom vikaru Kelnske nadbiskupije od 18. ožujka 1967., točnije odgovor na pismo od 6. ožujka 1967. Šverer spominje kako „1 000 000 starih dinara u njemačkim markama iznosi oko 1000 DEM“. Riječ je o pismu u kojem Šverer pojašnjava Teuschu cijenu *Križnog puta* od 30 000 DEM, navedenu u pismu od 15. prosinca 1966., u kojem traži pomoć od Kelnske biskupije. Moguće je kako je Šverer malo proizvoljno odredio tečajne odnose, jer bi to značilo da je crni, a zapravo stvarni tečaj, bio negdje 1 : 10. Po tom računu, iz Švererova pisma, Lozica bi za dvogodišnji posao primio tek oko 7 500 DEM, što je u kontradikciji sa samim Švererom, jer u istom pismu Teuschu Šverer pojašnjava kako će ukupna cijena *Križnog puta* biti 30 000 DEM, što bi bilo čak 30 000 000 starih dinara, gotovo četiri puta više od ukupne cijene za *Križni put*. „Naša biskupija ima 15 dekanata. Pozvali smo sve dekanate, da svaki sa svoje strane sakupi za taj Križni put svotu od oko 1 000 000 str. sinara, dakle sve su svemu oko 15 000 DEM. Ostatak do 30 000 DEM sakupljamo dobrovoljnim prilozima u samoj katedrali...“⁵⁸. Po Švereru, vjernici nemaju novaca, a već su se istrošili prilozima za obnovu katedrale, pa moli njemačke katolike da pomognu skupiti još 15 000 DEM. U korespondenciji saznajemo da su se iz Kelnske nadbiskupije odazvali pozivu tako da Teusch

⁵⁶ Denominacija jugoslovenskog dinara u odnosu 1 : 100 izvršena je 1. 1. 1966., ali se dugo baratalo „stari“ i „novim“ dinarima. Ovdje je riječ o stariim dinarima, a cijena u novim dinarima bila bi 6 000 dinara. Tečaj u odnosu na njemačku marku je tada bio 1 : 3,13. Takav je službeni tečaj bio do listopada 1969., dakle u vrijeme rada i postavljanja *Križnog puta* nije se mijenjao. Izvor: <http://www.kunalipa.com/katalog/tecaj/yu-dinar-1966-1991.php> (pregledano 23. rujna 2016.)

⁵⁷ Rudolf Šverer Josefu Teuschu, generalnom vikaru Kelnske nadbiskupije od 18. ožujka 1967., Arhiv Đakovačko-osječke nadbiskupije, fascikl: Lozica: Križni put za katedralu.

⁵⁸ Isto.

javlja Švereru u pismu⁵⁹ od 17. travnja 1967. da je prikupljeno 7 500 DEM. Šverer mu se nekoliko dana⁶⁰ kasnije zahvaljuje na primljenoj pomoći.

Prepiska kipara Luje Lozice s mons. Švererom se nastavila i nakon postavljanja *Križnog puta*. Među ostalim, Lozica je molio hrastovu građu koji mu je trebao prigodom obnove kapelice na splitskom Peristilu, u zamjenu za gipsane originale postaja *Križnog puta*: „Drvo bi moralo biti odležalo, može biti i staro, recimo od stare kuće ili štaglja. Možda bi bila prilika da vi dobijete u trajno vlasništvo originale (gipsane) *Križnog puta* a ja da dobijem materijal koji mi treba”⁶¹. Šverer je pozitivno odgovorio a već 16. srpnja šalje kružno pismo župama u kojima moli župnike da pronađu kakvu staru hrastovu građu za ovu namjenu. Potrebnu građu pronašao je u župi Štitar o čemu Šverer piše u pismu⁶² Lozici od 31. srpnja 1968., ali u prepisci nema potvrde je li dogovor realiziran, odnosno je li ostvarena ova zamjena drvene građe za gipsane odljeve *Križnoga puta*. Kako gipsanih odljeva nema u Đakovu, vjerojatno se dogovor nije realizirao. Također, nije realizirana preporuka Luje Lozice da dvije uništene freske iz *Starog zavjeta*, koje su bile najbliže orguljama izgorjelimu 1933., *Izgon iz raja i Stvaranje žene*, restaurira slikar

⁵⁹ Josef Teusch Rudolfu Švereru 17. travnja 1967., Arhiv Đakovačko-osječke nadbiskupije, fascikl: Lozica: Križni put za katedralu.

⁶⁰ Rudolf Šverer Josefu Teuschu 3. svibnja 1967., Arhiv Đakovačko-osječke nadbiskupije, fascikl: Lozica: Križni put za katedralu.

⁶¹ Lujo Lozica u pismu Rudolfu Švereru iz Splita, 15. srpnja 1968., Arhiv Đakovačko-osječke nadbiskupije, fascikl: Lozica: Križni put za katedralu.

⁶² Rudolf Šverer Luji Lozici 31. srpnja 1968., Arhiv Đakovačko-osječke nadbiskupije, fascikl: Lozica: Križni put za katedralu.

Šime Perić⁶³. Šverer ga je izvijestio⁶⁴ da su majstora za restauraciju fresko slika pronašli u Ljubljani: „...To je akademski slikar Izidor Mole koji je svršio akademiju u Ljubljani, a iza toga radio na Restauratorskom crkvenom institutu u Rimu.

Lujo Lozica: Isusa svlače – detalj X. postaje (*Križni put* u đakovačkoj katedrali, 1965. – 1968.) ▲

⁶³ Zabilješka Rudolfa Šverera o razgovoru s Lujom Lozicom na temu preporuke restauratora freski od 29. veljače 1968., fascikl: Lozica: Križni put za katedralu.

⁶⁴ Rudolf Šverer Luji Lozici u pismu od 16. srpnja 1968.

MINIMALISTIČKI PRIKAZ KRIŽNOG PUTA

Križni put (lat. *via crucis*, *via dolorosa*) je pobožnost na spomen Isusove muke, od trenutka kada Isusa osuđuju na smrt do polaganja Isusova tijela u grob. Obavlja se tako što se uz molitve i meditaciju obilaze pojedine postaje koje ustaljenim redoslijedom prikazuju pojedine prizore Isusove muke. Križni put ima korijene u pobožnostima IV. i V. st., kada su se u Jeruzalemu častila posebna mjesta Isusove muke. U današnjem obliku razvio se u XII. st., tj. u doba križarskih ratova, a u Europi su ga osobito promicali franjevci; konačni oblik ustalio je u XVIII. st. sv. Leonardo iz Porto Maurizija. Od kasnoga srednjeg vijeka, pojedine se postaje izvode u obliku slike, reljefa, kamenih skulptura ili kapelica na prostoru oko crkve ili uz prilazne putove. U religijskoj literaturi broj postaja varirao je od sedam do trideset i dva. Godine 1730. potvrđen je ciklus od četrnaest obveznih postaja, koje postoje do danas. Uz te su se obvezne epizode Kristove muke – koje su prikazivale slijed zbivanja od trenutka kada je Otkupitelj osuđen na smrt do njegove smrti i pokopa – često javljale i dodatne scene. U bogatijim je ciklusima, najčešće vezanima uz samostane, uz četrnaest obveznih postaja detaljno prikazana i povijest Kristova uhićenja, temeljena na evanđeljima. Teme potonjih nisu strogo propisane, pa je tako broj postaja i izbor tema bio određen sposobnošću i zahtjevima sastavljača ikonografskoga programa.

50

Osim *Križnog puta* Luje Lozice u đakovačkoj katedrali u Đakovu i okolici, postoji cijeli niz *Križnih putova* različitih autora i različite umjetničke vrijednosti. *Križni put* u katedrali, majci svih crkava u Nadbiskupiji, od samog se postavljanja promatrao s posebnom pozornošću, iako je o njemu iznimno malo pisano. Razloga je više, ali koji god bili zapravo je riječ o nepravednom zanemarivanju budući da je Lozi-

Tomo Wodička: *Uskršnje Kristovo* (dovršio Alojzij Gangl),
reljef iznad glavnog portala na pročelju katedrale (1887.). ▲

čin *Križni put* umjetnički i zanatski vrlo korektno koncipiran i napravljen i možda mu je najveći nedostatak kontekst Strossmayerove katedrale u koju je smješten. Odabir Luje Lozice za autora *Križnog puta* je zanimljiv iz mnogih aspekata, posebice jer nemamo podataka da se do rada u Đakovu isticao religioznim kompozicijama, niti da spada u kipare izražene religioznosti kakvih je bilo, i onda, i danas u hrvatskoj umjetnosti⁶⁵. An- gažiran je, izgleda, jer se našao u pravo vrijeme ba pravom mjestu! Radio je na obnovi kamenih dijelova katedrale oštećenih u potresu i onda je dobio narudžbu koju je kao profesionalac prihvatio i izvršio. U njegovim pismima koje je slao Ivanu Rogiću i Rudolfu Švereru nema nijednog navoda koji bi pokazao kako radi s vjerskim zanosom ili na religiozan način interpretira svoj rad.

⁶⁵ Lozica se posebice ističe kao kipar ženskih aktova: „Dio žive kamenarske tradicije otoka Korčule je i Lujo Lozica, koji svoje kamene skulpture obrađuje s majstorskom sigurnošću i virtuoznošću. U njegovom kiparskom opusu savršeno poznавање материјала и надахнуće женским aktom rezultiraju broјним varijantама загладене површине i napetog volumena. Lujo Lozica je kipar čija je vjernost kamenu i ženskom aktu trajnija u novijem hrvatskom kiparstvu. Na otoku Vrniku pored Korčule osnovao je 2004. Atelje Bufalo, u sklopu kojega je izložen stalni postav njegovih radova.“ *Skulptura u kamenu u Hrvatskoj 1991. – 2011.*, Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti Gliptoteka, Zagreb 2011.

Na južnom zidu katedrale postavljeno je sedam postaja *Križnoga puta* (od VIII. do XIV.) povezanih kamenim vijencem ukupne duljine od 5,5 metara

U pismima nikada ne koristi religiozne formulacije ili pozdrave, niti je prisutna dublja rasprava o ikonografiji. Lozica je profesionalno napravio svoj posao i za to je bio uredno i korektno plaćen i čini se da su ga u radu prvenstveno vodili umjetnički i profesionalni porivi. Ipak, njegov rad dosljedno poštuje odredbe iz Ugovora koje kažu da reljefi moraju "odgovarati crkvenim propisima i potrebama liturgijskim i potrebama pobožnosti." Lozica dobro poznaje tekstove Evanđelja i na primjeren način prikazuje Isusovu muku i smrt na križu.

Kasnije je oblikovao i neke druge radeve religiozne tematike u Hrvatskoj i u San Marinu, ali religiozne teme nisu obilježile njegovo umjetničko djelovanje.

Lujo Lozica se odlučio u izradi reljeфа, kako sam kaže, na minimalistički koncept: „Odlučio sam se da 'ne nabrajam' i ne izrađujem sve figure i figurice usputne i manje važne na pojedinoj postaji križnog puta, već da se koncentriram na bitne likove i to ne u opisnim situacijama, već u bitnom odnosu jednog do dva činitelja figurativne postaje. Svaka je postaja tretirana s minimalnim brojem ličnosti koja u prizoru sudjeluju“, rekao je Lozica u radijskoj emisiji Radio Đakova⁶⁶ o gradnji Križnog puta u katedrali te istakao kako je iznimno zadovoljan urađenim: „jer nitko prije ni poslije nije takvo nešto napravio“⁶⁷. Kompozicija⁶⁸ je ono što smatra najvrjednijim u dovršenim reljefima. „To je radi kompozicije!“⁶⁹, napisao je Rudolf-

⁶⁶ Strossmayerova godina, Radio Đakovo, urednik Mile Ljubičić, emitirano u 10:30, 25. ožujka 2016., preslušano 29. ožujka 2016. na: <https://soundcloud.com/radio-djakovo>.

⁶⁷ Isto.

⁶⁸ Kompozicija je pojam koji u likovnoj umjetnosti označava strukturu koju tvore likovni elementi u svom međuodnosu. Francuski slikar Matisse zapisao je da je kompozicija umjetnost raspoređivanja "raznih elemenata kojima slikar raspolaže da izrazi svoje osjećaje".

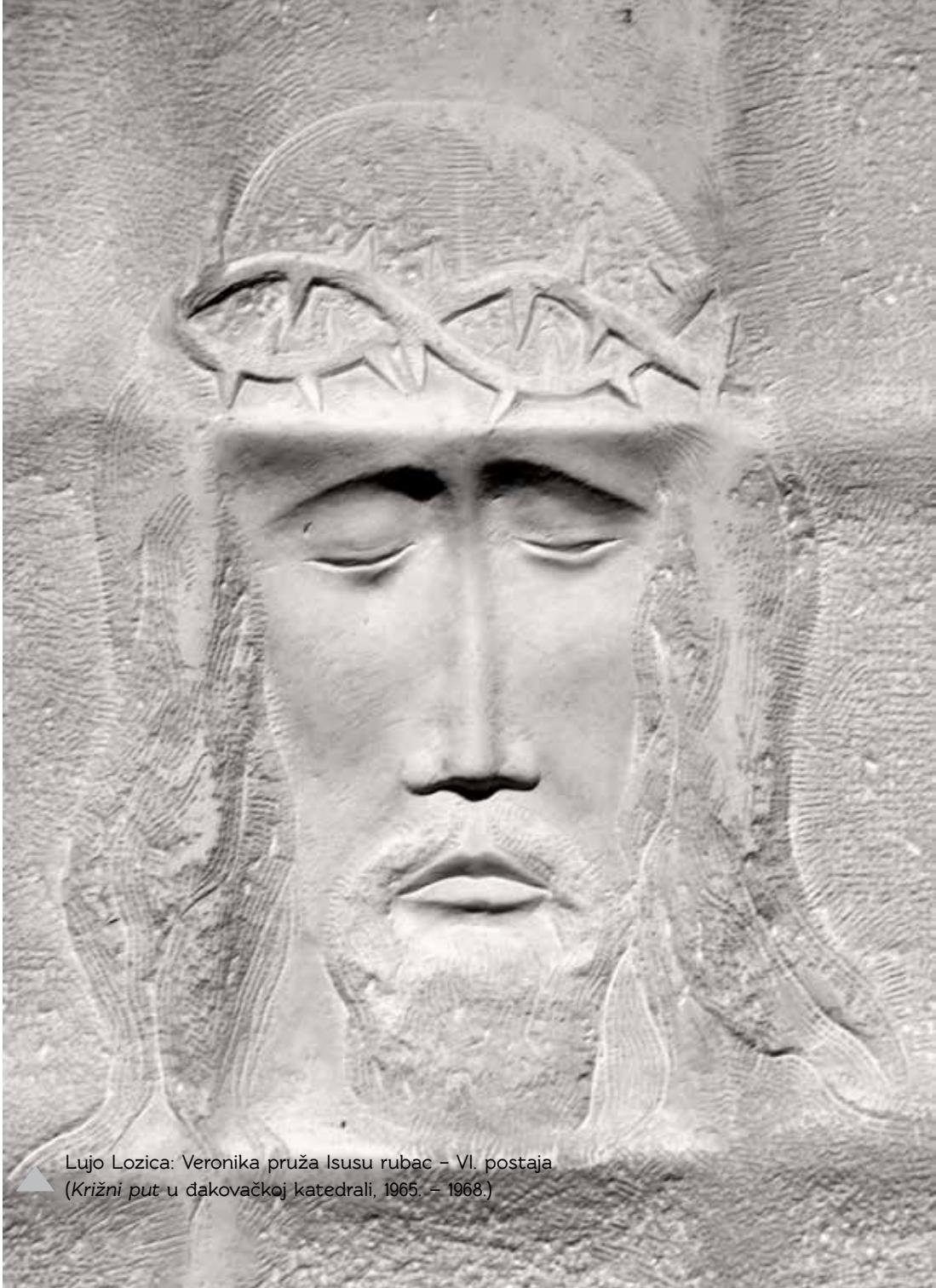
⁶⁹ Pismo Luje Lozice Rudolfu Švereru, ožujak 1967., Arhiv Đakovačko-osječke nadbiskupije, fascikl: Lozica: Križni put za katedralu.

fu Švereru zadovoljan s prvih sedam dovršenih postaja. Kompozicija je za ono vrijeme bila nešto novo, dok je danas moguće naći više minimalistički izvedenih križnih putova. Ipak, u odnosu na ostalu spomeničku plastiku u katedrali, ovo je iskorak u druge umjetničke izraze. Ako, primjerice, pogledamo nekoliko reljefa u lunetama iznad ulaznih vrata katedrale vidjet ćemo da su prizori koje prikazuju reljefi doslovce „ispunjeni“ likovima. Reljef šeste postaje Križnog puta Veronika pruža Isusu rubac, osim Veronike i Isusa sadrži još osam likova i konja na kojem jaše rimski vojnik, dakle deset ljudskih likova i jednog konja.

Na reljefu iznad sjevernih ulaznih vrata koji prikazuje četrnaestu postaju Isusa polažu u grob, vidljivo je devet likova i Isus kojeg nose prema grobnici.

▼ Tomo Wodička: Veronika pruža Isusu rubac,
reljef iznad bočnog portala na pročelju katedrale (1885. – 1887.)

Lujo Lozica: Veronika pruža Isusu rubac – VI. postaja
(Križni put u đakovačkoj katedrali, 1965. – 1968.)

Kod Lozice su na svih četrnaest postaja, uključujući Isusa koji je prikazan na svakoj postaji, prikazana dvadeset i dva lika.

Osim Isusa, na dvije postaje je prikazana njegova majka, na jednoj postaj Pilat, na jednoj veliki svećenik te Šimun Cirenac. Krajnji minimalizam; osim Isusa na reljefima se pojavljuju dodatni likovi samo kada je to, zapravo, ikonografski nemoguće izbjjeći. U središtu je Isusova drama, a svi ostali su sporedni. Svaka postaja je pomno isklesana, a dio reljefa je uvijek ostao grublje obrađen, stvarajući dojam prostornosti. Likovi kao da izravljaju iz kamena, a najčešće donji i gornji dio sadrže izbočeni, grubo obrađeni dio reljefa. Također, zavisno na koju stranu gleda Isus, na strani njegova pogleda je najčešće i rub od grubo obrađenog i povиšenog dijela reljefa. Upravo takav postupak dodatno povećava intenzitet

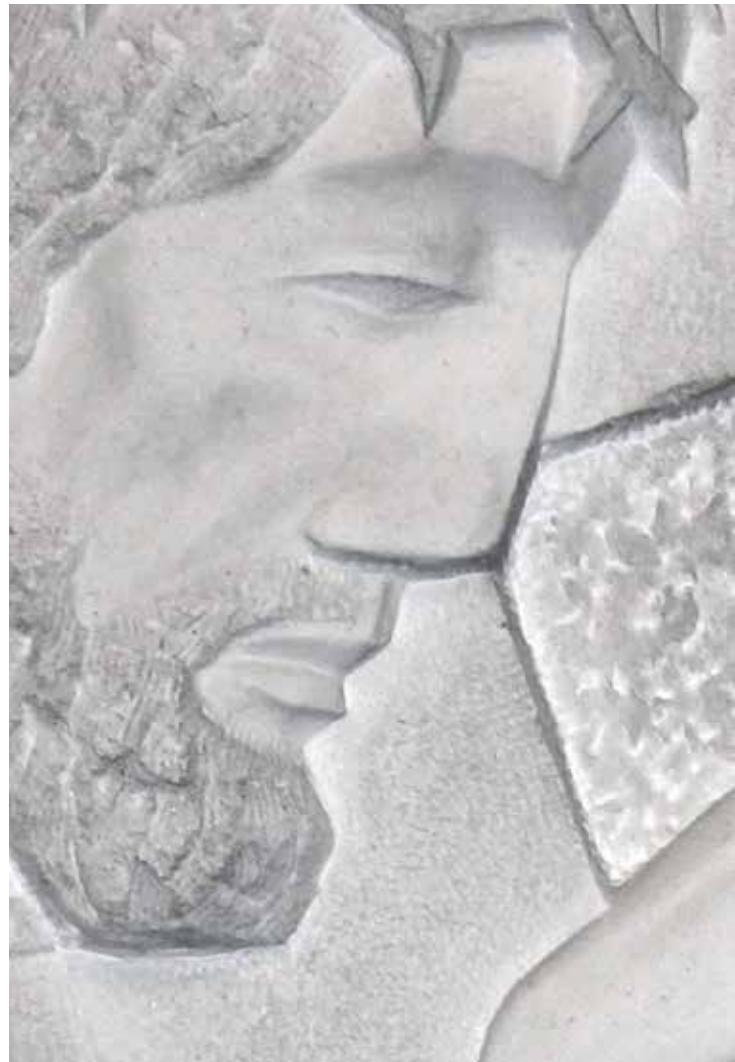
56

Tomo Wodička: *Isusa polažu u grob*,
(luneta iznad bočnog portala na pročelju katedrale (1885. – 1887.))

poruka svake križne postaje: ljudi su odbacili Isusa i on sam, s križem, putuje prema Golgoti. Ipak, unatoč toj osamljenosti, na Isusovom licu se ne vide očaj i bol, niti mu je tijelo nagrđeno. On je dostojanstven i uzvišen od prve do zadnje postaje. Osim Isusovog lica koji dominira svim postajama, na Lozičinim reljefima su najčešći i najizražajniji prikazi – ruku – najčešće su to Isusove ruke, ali i Marijine ruke, ruke Šimuna Cirenca, ruke vojnika koji svlače Isusa, ruka Pilata koji ga osuđuje na smrt... Ruke su jedan od najtežih ispita majstorstva za slikare i kipare, a taj je ispit Lozica na đakovačkom *Križnom putu* položio s najvišim ocjenama.

Danas se u prikazima *Muke* gotovo inzistira na okrutnostima kojima je Isus podvrgnut i na njegovom ljudskom, izrazito bolnom trpljenju. Lozičin Isus ne nosi fizičke tragove boli, ali ih se dade iščitati iz patničke izduženosti njegova lika, iz gradacije tri njegova pada pod križem, iz lomnosti njegovih udova pribijenih na križ, iz očaja majke koja ga skida s križa. Lošojj receptioni

Lujo Lozica: Isus tješi Jeruzalemske žene
– detalj VIII. postaje (*Križni put* u đakovačkoj katedrali, 1965. – 1968.)

Lozičinog *Križnog puta* vjerojatno je pridonijela činjenica da su postaje zbijene u nizovima po sedam postaja. Tek kada se svaka postaja prometri izbliza, pojedinačno, dobije se pravi uvid i može se dati objektivnija ocjena. Okruženje grandioznih fresaka, oltari s velikim spomeničkim plastikama, bogata Voltolinijeva ornamentika katedralnih zidova, odmažu recepciji jednostavnih, smirenih, plitkih reljefa Luje Lozice, poglavito kada ih se usporedi s bogatim reljefima s motiva postaja *Križnoga puta*, napučenih likovima, realiziranim u lunetama katedrale.

Iz Lozičine prepiske sa Švererom i Rogićem vidljivo je kako je veliku ulogu u stvaranju *Križnog puta* imao i akademski kipar Vinko Fabris, koji je s Lozicom zajedno klesao pojedine postaje. Fabris je autor koji je generacijski, podrijetlom i izrazom usko povezan s Lozicom. Lozicu i Fabrisa smještaju među kipare⁷⁰ rođene u prvoj polovici tridesetih godina, izrazom „u međuprostoru između akademizma i obnoviteljskih nastojanja tzv. nove figuracije“. U Lozičinom radu se vidi utjecaj njegovih učitelja, napose Vanje Radauša, koji se i pohvalno izrazio o Lozičinom *Križnom putu*, a Lozica u pismu Švereru s ponosom ističe kako je kod njega diplomirao.

Pojedine postaje *Križnog puta* Lozica je prikazao na sljedeći način:

⁷⁰ „U sjeni dominantnih, kritički i institucionalno-galerijski preferiranih apstraktnih nastojanja pedesetih i šezdesetih godina XX. stoljeća formirao se više nego jedan naraštaj kipara koji se nije htio pomiriti sa zamiranjem figuracije. Posebno su mnogi kipari rođeni u prvoj polovici tridesetih godina (dakle, sa startom u drugoj polovici pedesetih) ostali u međuprostoru između akademizma i obnoviteljskih nastojanja tzv. nove figuracije. Dio njih je još prošao kroz majstorske radionice terceta (Augustinčić, Kršinić, Radauš) te je svoje mladenačke snage uložio u izvedbe tuđih projekata, da bi potom često nastavu u smjeru spomeničkih zadataka, nalazeći tek povremeno oduška u komornoj plastici portreta i aktova. Stanovitu statisfakciju neki su našli u senzualnom tretmanu mramornih figura (Vinko Fabris, Gorislav Štambuk, Lujo Lozica i Josip Marinović)...“. *Hrvatska umjetnost, povijest i spomenici*, Školska knjiga, Zagreb, 2010., str. 587.

Pogled s ispovjedaonice na južni zid katedrale na kojem je smješteno sedam postaja *Križnoga puta*.

I. Isusa osuđuju na smrt

Prva postaja u prvom planu ima Isusa, ozbiljnoga lica, bez trnove krune na glavi. Isus ima dugu kosu koja mu pada na leđa. Aureola naglašava njegovu svetost i u času kada mu se sudi kao običnom zločincu. Okrenut je desnim profilom prema Pilatu, koji sjedi na prijestolju i s podignutim kažiprstom sudi Isusu. Luka opisuje taj trenutak (Lk 23, 24-25): "Pilat presudi da im bude što ištu. Pusti onoga koji zbog pobune i ubojstva bijaše bačen u tamnicu, koga su iskali, a Isusa predajima na volju".

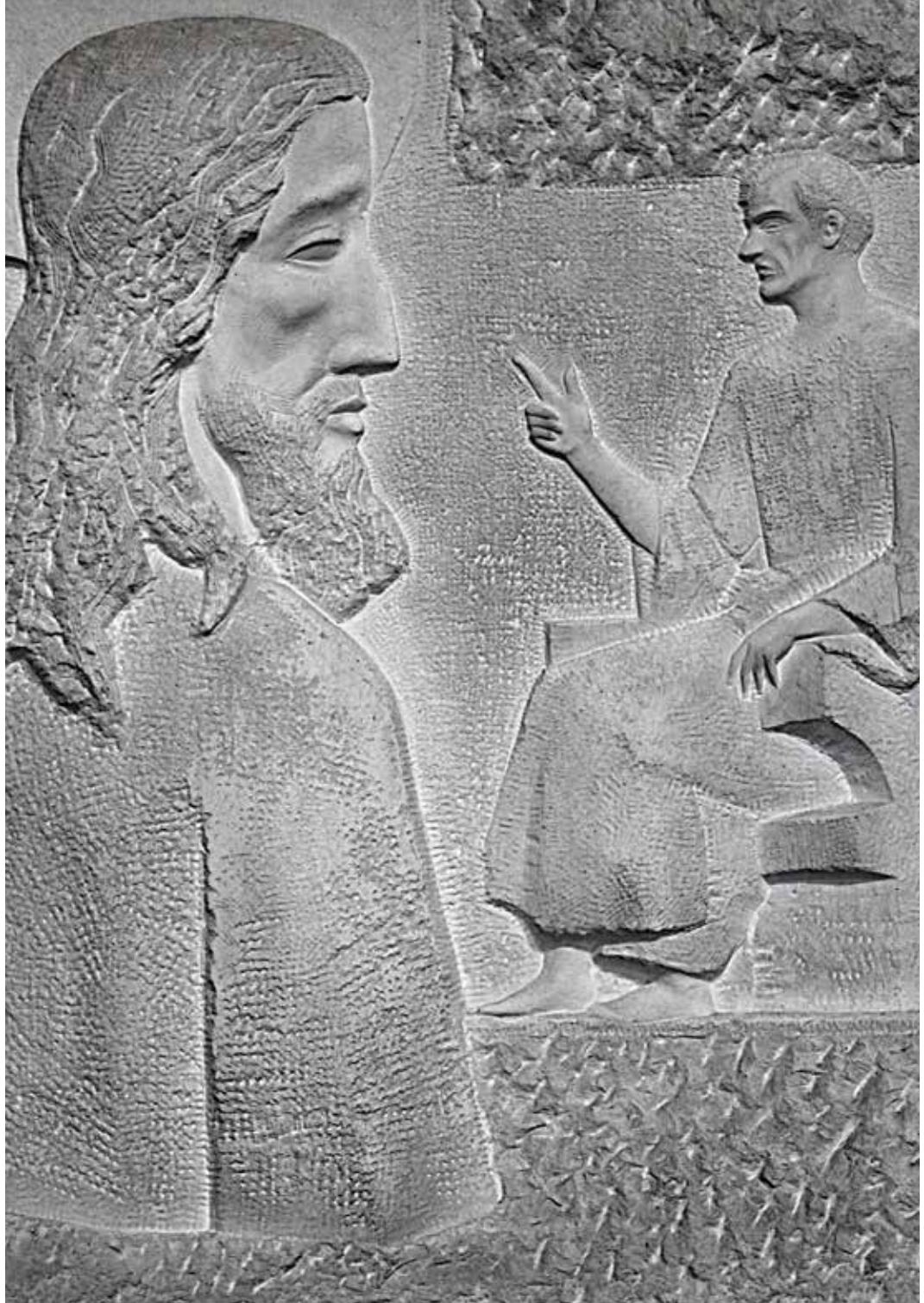
Iako je Pilat prikazan u poziciji onoga koji (naizgled) ima vlast i sudi, u prvom planu je Isus, istinski sudac, a Pilat je u drugom planu, manji, beznačajniji. Isus je dostojanstven, ozbiljan, stojički prihvaća muku koja ga očekuje.

60

Lujo Lozica: Isus osuđuju na smrt – I. postaja
(Križni put u đakovačkoj katedrali, 1965. – 1968.)

II. Isus prima na se križ

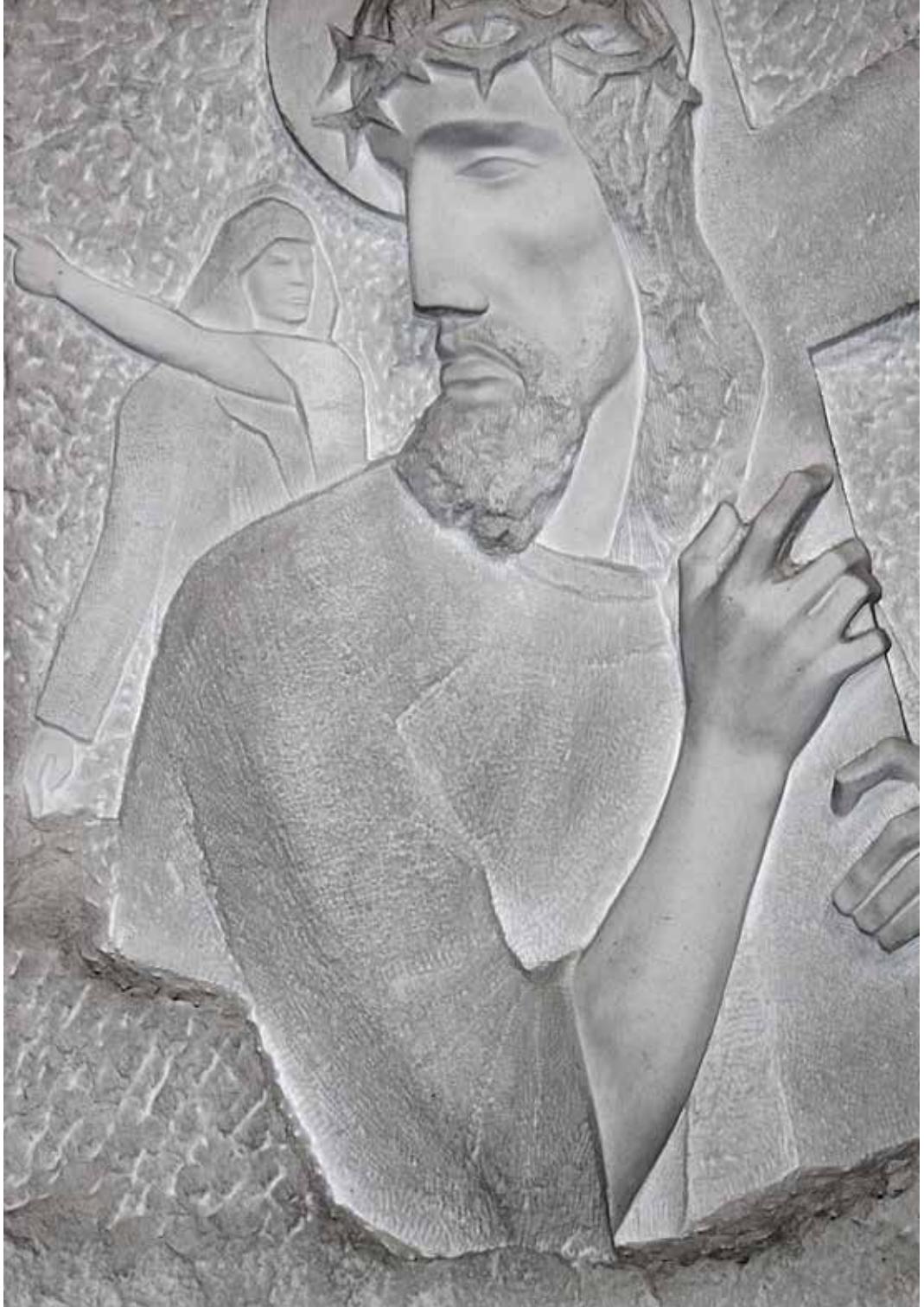
Druga postaja *Križnog puta* je bila ogledna za Odbor, koji se složio s konceptom inauguiranim na tom reljefu. Reljef prikazuje Isusa okrenuta lijevom stranom lica prema gledatelju. Iznad glave mu je aureola, ali sada ima, kako je to zapisano u Bibliji, na glavi trnovu krunu: „Spletoše zatim vijenac od trnja i staviše mu na glavu“, čitamo u Matejevom evanđelju (Mt 27, 29–30) a slično pišu i drugi evanđelisti (Mk 15, 16–20; Iv 19, 2–3). Vidi se da su se umjetnik i Odbor skrbili da svaka postaja ima jasno uporište u Novozavjetnim tekstovima.

Isus je na reljefu druge postaje križ obuhvatio objema rukama. Ruke su pomno izrađene, gotovo „izlaze“ iz reljefa u prostor. Na Isusovom licu se vide prvi znakovi patnje. U pozadini se vidi čovjek prekrivene glave, zlobnog izraza lica, s uzdignutom lijevom rukom, kako ga tjera da krene prema Golgoti, vjerojatno svećenik ili pismoznanac, od onih koji su ga predali Pilatu.

Lujo Lozica: Isus prima na se križ – II. postaja
(*Križni put* u đakovačkoj katedrali, 1965. – 1968.)

III. Isus pada prvi put pod križem

Isus je prvi puta pao pod teretom križa. Lijevom rukom se oslonio na tlo, a desnom pridržava križ. Pogled mu je usmjeren na desnu stranu, prema tlu. Sam je u muci koja mu se odražava na licu. Još je dosta snage u njemu jer pad nije potpun, a naredna dva pada pod križem Lozica će gradirati: svaki puta će Isus pasti bliži tlu i vidjet će se više patnje na njemu.

Lujo Lozica: Isus pada prvi put pod križem – III. postaja
(*Križni put* u đakovačkoj katedrali, 1965. – 1968.)

65

IV. Isus susreće svoju svetu Majku

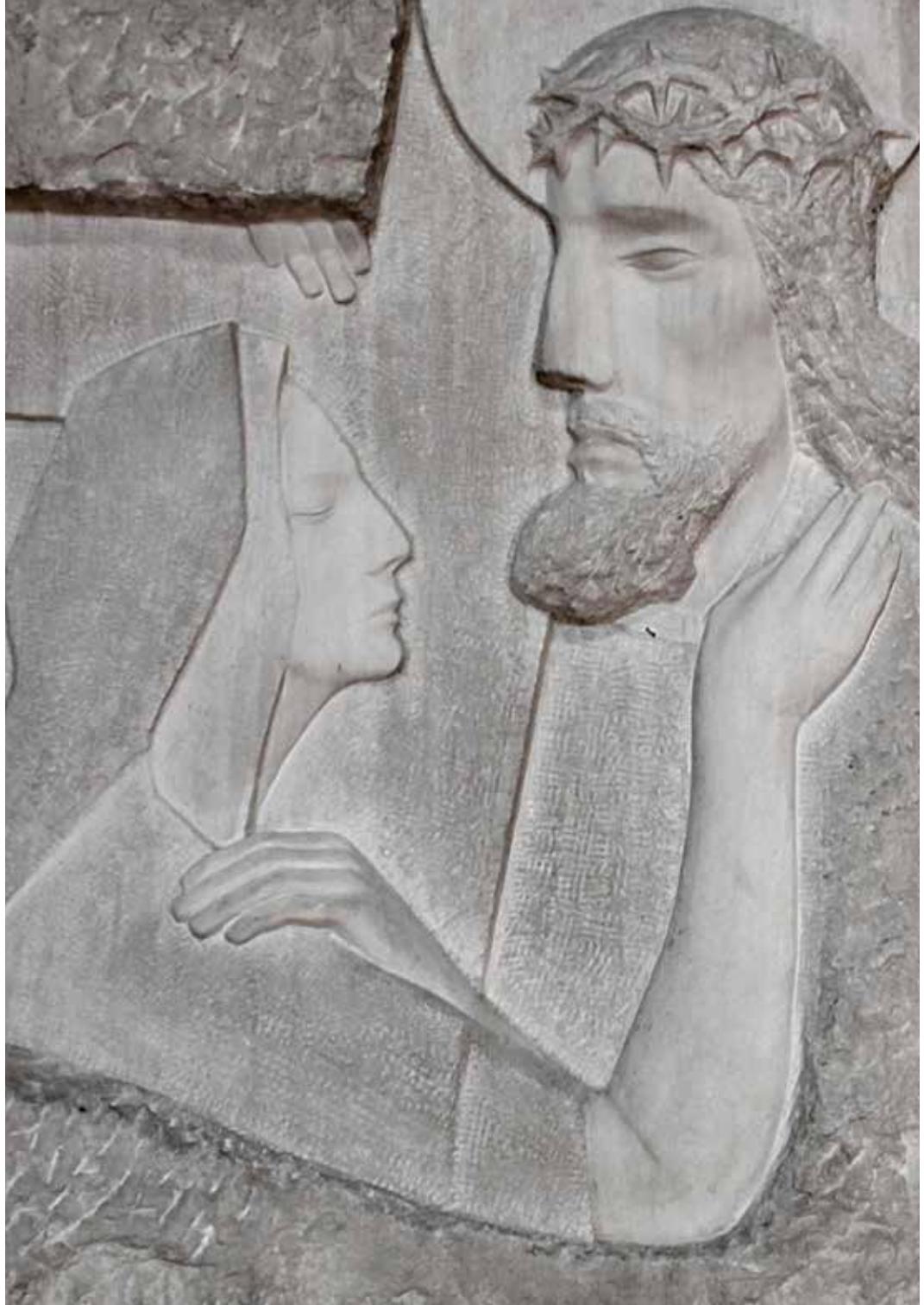
Ovo je jedna od rijetkih postaja koja je opisana u literaturi⁷¹. Antun Jarm ukratko opisuje izgled četvrte i trinaeste postaje Lozičina *Križnog puta*⁷²: „U nizu od četrnaest postaja *Križnog puta* (na južnoj i sjevernoj stijeni pokrajnjih lađa po sedam) Marija se pojavljuje dvaput: četvrta postaja prikazuje susret Isusa i Majke: on je stavio ruku na Majčino rame, a ona na njegovo: uzajamno se gledaju u dubokoj šutnji koja sve razumije“. Lozica stavlja Mariju u istu ravan s Isusom, u odnosu na ostale postaje u kojoj se drugi likovi uvijek pojavljuju u pozadini, a Isus u prvom planu. Želi sugerirati da i Marija, majka, također trpi strašnu muku, zajedno i gotovo ravноправno sa svojim Sinom. Oboje su dostojanstveni i uzvišeni u svojoj patnji.

⁷¹ Antun Jarm: *Bogorodičini likovi u đakovačkoj katedrali*, Diacovensia 1993/1, str. 122.–130.

⁷² Isto. str. 126.

V. Šimun Cirenac pomaže Isusu nositi križ

„Izlazeći nađu nekoga čovjeka Cirenca, imenom Šimuna, i prisile ga da mu po-nese križ. (Mt 27, 32–33). U prvom planu reljefa pete postaje je Isus, prikazan u lijevom profilu. Lijevom rukom pridržava križ koji je na leđa stavio Šimun Ci-renac, kao da mu želi olakšati teret koji je ovaj nakratko preuzeo. Isus zna da je križ njegov teret, zahvalan je Cirencu na pomoći, ali je svjestan da ga težak križ čeka ponovno. Šimun je u drugom planu reljefa, vidi se Šimunova ruka koja drži križ i dio glave, odnosno dio desnog profila lica.

Lujo Lozica: Šimun Cirenac pomaže Isusu nositi križ – V. postaja
(*Križni put* u đakovačkoj katedrali, 1965. – 1968.)

VI. Veronika pruža Isusu rubac

Zanimljivost reljefa šeste postaje *Križnog puta* jest da na njemu nema lika Veronike koja pruža Isusu rubac. U ostalim postajama, ako je u nazivu izričito spomenuta pojedina osoba, ona je i na reljefu (Marija, jeruzalemske žene, Šimun Cirenac), što jedino ovdje nije slučaj.

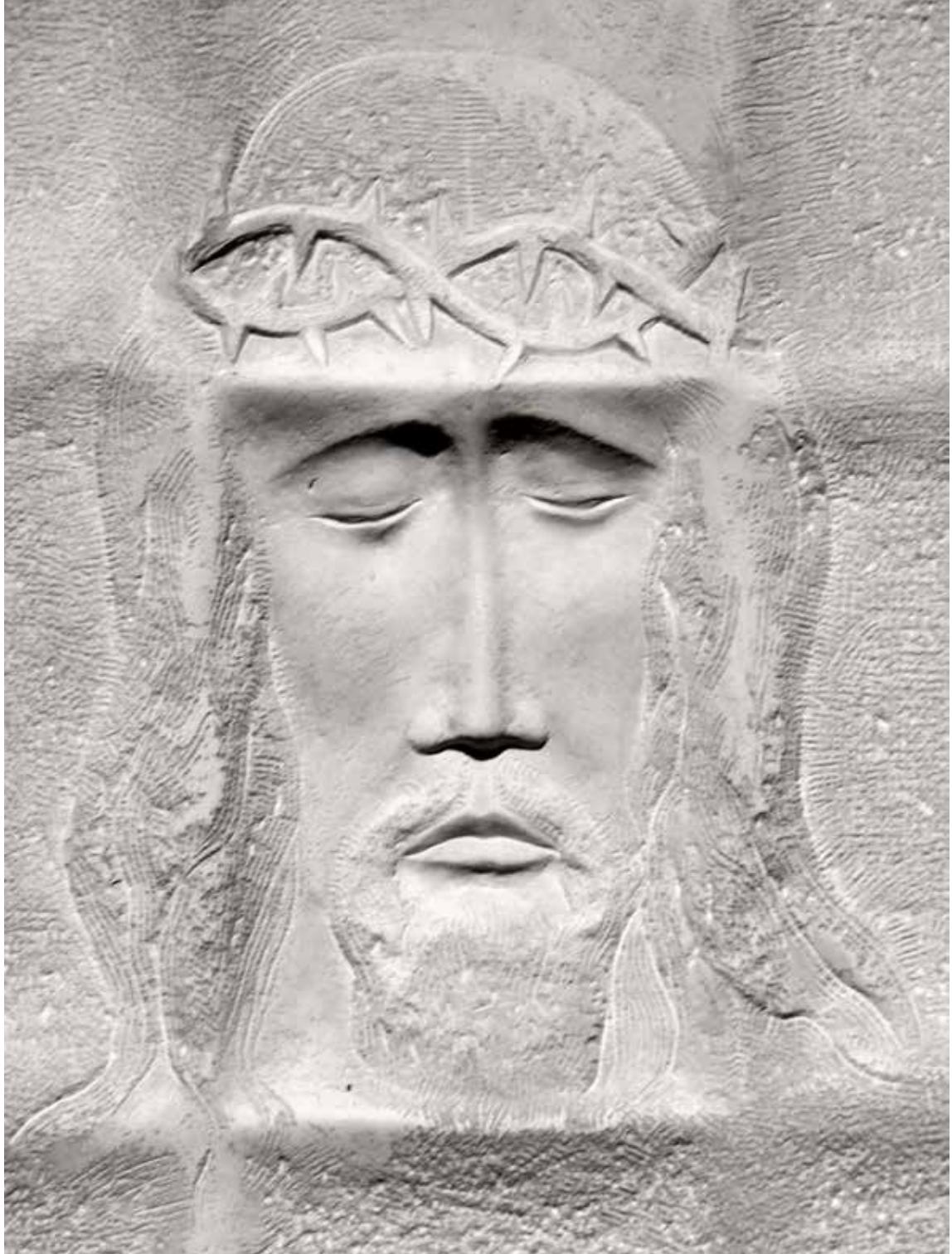
U prvom planu je rastvoreni rubac na kojem se vidi Isusovo lice – Veronikin rubac. Jedino na ovom reljefu Isusovo lice nije prikazano u profilu već ga vidimo u cijelosti okrenutog prema onome koji gleda. Rubac na reljefu nije „zategnut“ već izgleda kao da je bio nekoliko puta savijen. Očitavaju se rubovi pregiba rupca, koji pomalo izobličavaju Isusovo lice. Isusove oči su zatvorene, on je smiren i dostojanstven.

70

Lujo Lozica: Veronika pruža Isusu rubac – VI. postaja
(*Križni put* u đakovačkoj katedrali, 1965. – 1968.)

VII. Isus pada drugi put pod križem

Isus ponovno pada pod križem. U odnosu na prvi pad, sada je umorniji i za nijansu je bliže zemlji na koju će se konačno srušiti kada padne treći puta. Okrenut je lijevim profilom prema gledateljima, desnom rukom se naslonio na tlo, a s lijevom na lakat. Umorno i izmučeno lice nije ni nakon pada pod križem izgubilo dostojanstvo.

72

Lujo Lozica: Isus pada drugi put pod križem – VII. postaja
(*Križni put* u đakovačkoj katedrali, 1965. – 1968.)

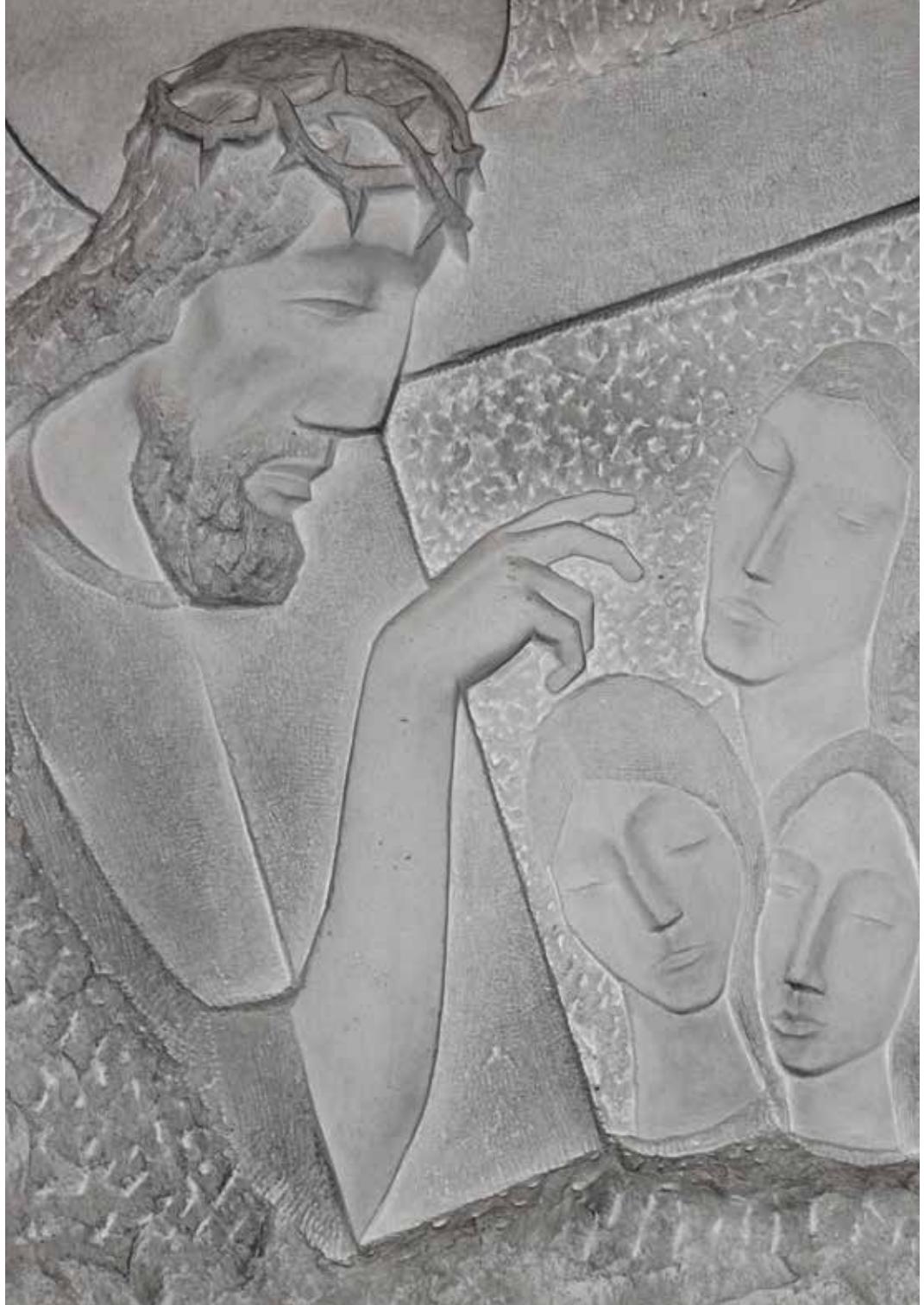
VIII. Isus tješi jeruzalemske žene

„Za njim je išlo silno mnoštvo svijeta, napose žena, koje su plakale i naricale za njim. Isus se okrenu prema njima pa im reče: Kćeri Jeruzalemske, ne plačite nada mnom, nego plačite nad sobom i nad djecom svojom.“ (Lk 23, 27–29).

Reljef osme postaje Križnoga puta prikazuje jedan od rijetkih trenutaka ljudskog sažaljenja nas Isusovom mukom. Jeruzalemske žene plaču i nariču prateći Isusa na njegovom putu prema Golgoti. Pa ipak, čak i tada Isus, koji pada pod teretom križa, nalazi snage da tješi te jeruzalemske žene pokazujući da je i u „onom strašnom času“ bio nadasve Učitelj i Spasitelj. Ovaj reljef sadrži najviše prikazanih likova. U prvom planu je Isus, prikazan u desnom profilu, kako se s desnom rukom podignutom na blagoslov obraća jeruzalemским ženama. Jeruzalemske žene predstavljaju tri ženska lica okrenuta prema Isusu, modiljanijevo izdužena i duboko suosjećajna. Lica su isklesana u desnom dijelu slike, ispod križa koji ih je natkrilio, što je snažna simbolična poruka: križ je znak spasal! Sve tri žene imaju ozbiljna, tužna lica i zatvorene oči.

Lujo Lozica: Isus tješi Jeruzalemske žene – VIII. postaja
(Križni put u đakovačkoj katedrali, 1965. – 1968.)

IX. Isus pada treći put pod križem

Kada Isus treći puta padne pod križem, više se nema snage oslanjati rukama o tlo, kao na trećoj i sedmoj postaji. Leži na tlu, okrenut desnim profilom prema gledatelju. Glavu je položio na ruke, a leđa mu pritišće križ. Izgleda gotovo kao da spava ili je u nesvijesti od umora. Nema više snage podići križ koji ga pritišće prema tlu.

76

Lujo Lozica: Isus pada treći puta pod križem – detalj IX. postaje
(*Križni put* u đakovačkoj katedrali, 1965. – 1968.) ➤

X. Isusa svlače

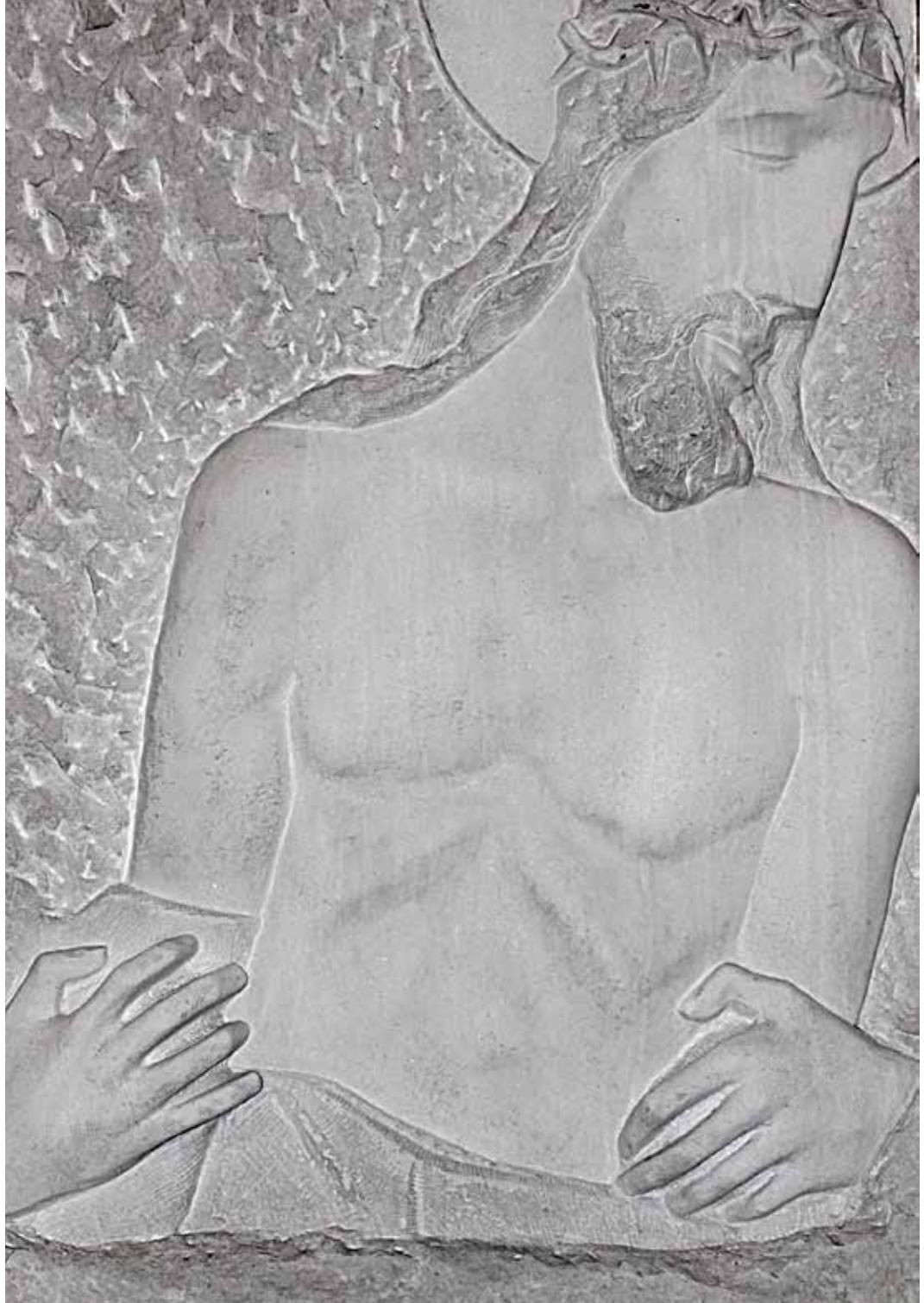
„Kad ga razapeše, razdijele među se haljine njegove bacivši za njih kocku – što će tko uzeti” (Mk 15, 25–26) zapisano je u Evandželjima. Trenutak svlačenja Isusa Krista prije nego će ga razapeti prikazuje deseta postaja *Križnoga puta*. Ova postaje najbolje ilustrira stvaralački, minimalistički postupak Luje Lozice kod oblikovanja pojedinih postaja. Isusa svlače, ali ne vidimo tko: u lijevom kutu reljefa jedna je ruka koja svlači odjeću s Isusa, a u desnom kutu je druga ruka. On je golog torza, okrenut u desnu stranu i licem i pogledom: ne gleda u ruke koje ga ponižavaju svlačeći mu odjeću s tijela. Na ovom reljefu nema prikazanog križa. Samo Isus i ponižavajuće ruke koja ga svlače.

78

Lujo Lozica: Isusa svlače – X. postaja
(*Križni put* u đakovačkoj katedrali, 1965. – 1968.)

XI. Isusa pribijaju na križ

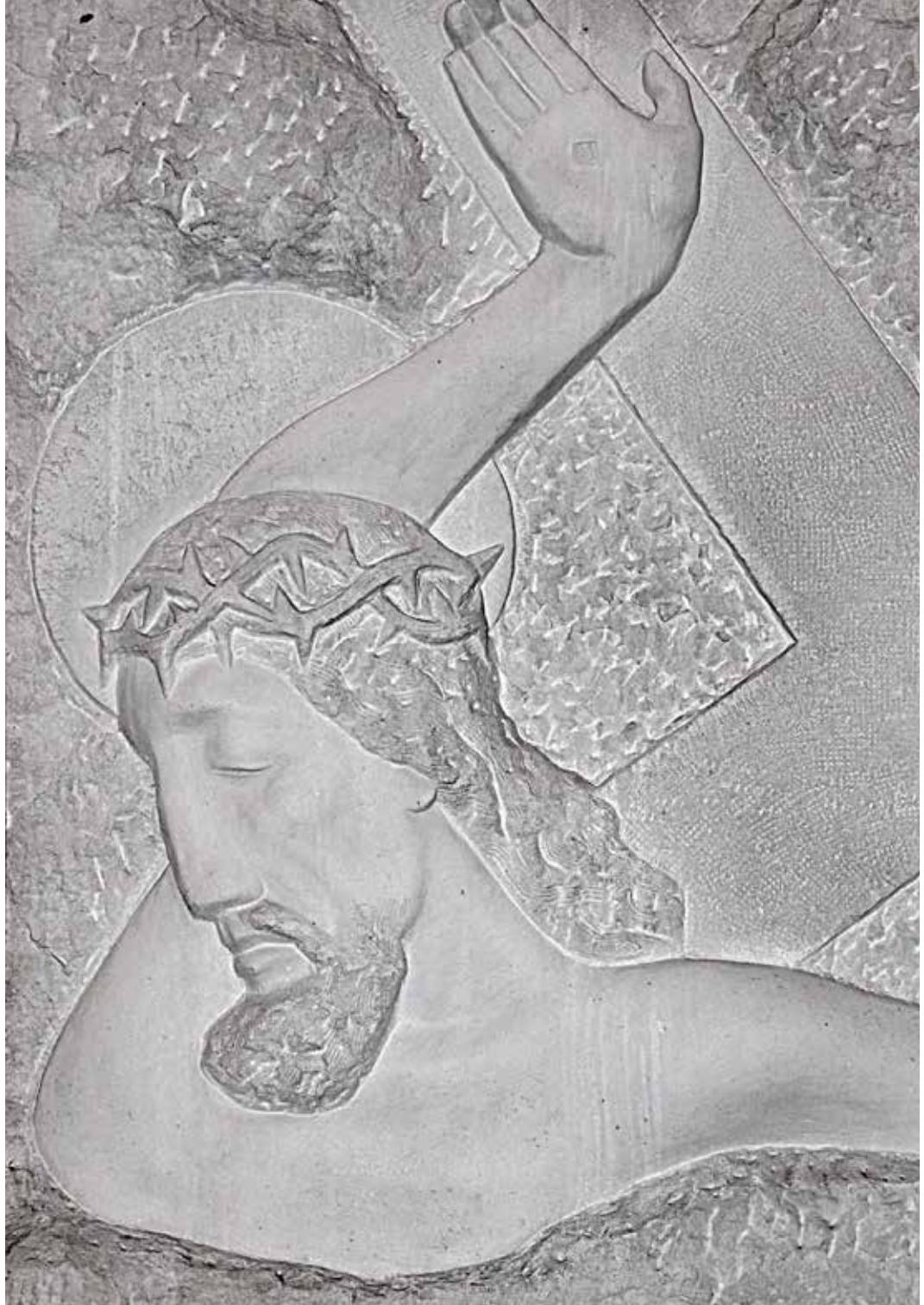
Ni na ovom reljefu nema drugih likova osim Isusa. Nema čak ni ruke koja ga pribija na križ. U prvom je planu njegovo lice u lijevom profilu. Tijelo mu je nagnuto prema naprijed, ali su ruke već pribijene na križ. To je vidljivo iz desne ruke, čiji je dlan pribijen s unutarnje strane čavлом za drvo križa.

„I noseći svoj križ, izide on na mjesto zvano Lubanjsko, hebrejski Golgota. Ondje ga razapeše, a s njim i drugu dvojicu, s jedne i druge strane, a Isusa u sredini. (Iv 19, 17–18). Evandjelja redovito spominju dva razbojnika koja su bila razapeta s njegove desne i lijeve strane, ali Isus je ovdje sam. Razapet na križu za svakoga čovjeka.

Lujo Lozica: Isusa pribijaju na križ – XI. postaja
(Križni put u đakovačkoj katedrali, 1965. – 1968.)

XII. Isus umire na križu

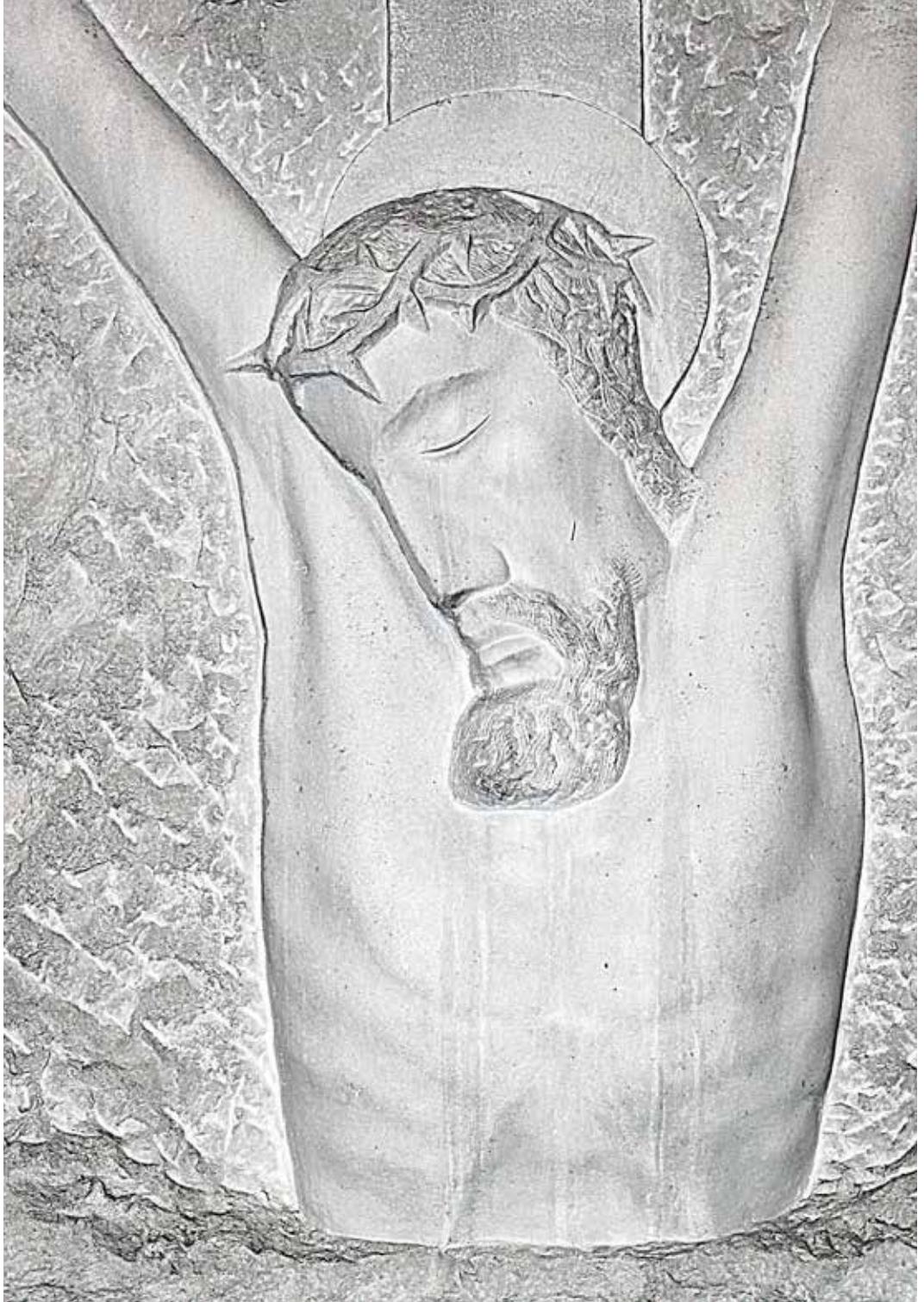
Postoji u katedrali, na ispovjedaonici, plitki reljef *Isus na križu* Vatroslava Doneganija. Ogledni je primjerak postaje *Križnoga puta* kako bi izgledao da ga je odradio Vatroslav Donegani, autor najvećeg dijela spomeničke plastike u i na katedrali. Kompozicija je kod Doneganija jednostavna: u sredini je Isus je na križu. S lijeve strane je njegova majka Marija, a s desne apostol Ivan. Kod Lozice vidimo samo Isusa, i to njegov torzo i glavu u lijevom profilu, naslonjenu na grudi. Odsustvo drugih likova na reljefu naglašava Isusovu osamljenost u zadnjim trenucima života. Ipak, na licu mu se više ne vidi patnja, već dostojanstvo Bogočovjeka. Prikazan je onaj čas koji opisuje Ivan (19–30): “Čim Isus uze ocat, reče: »Dovršeno je!« I prgnuvši glavu, preda duh”.

82

Lujo Lozica: Isus umire na križu – XII. postaja
(*Križni put* u đakovačkoj katedrali, 1965. – 1968.)

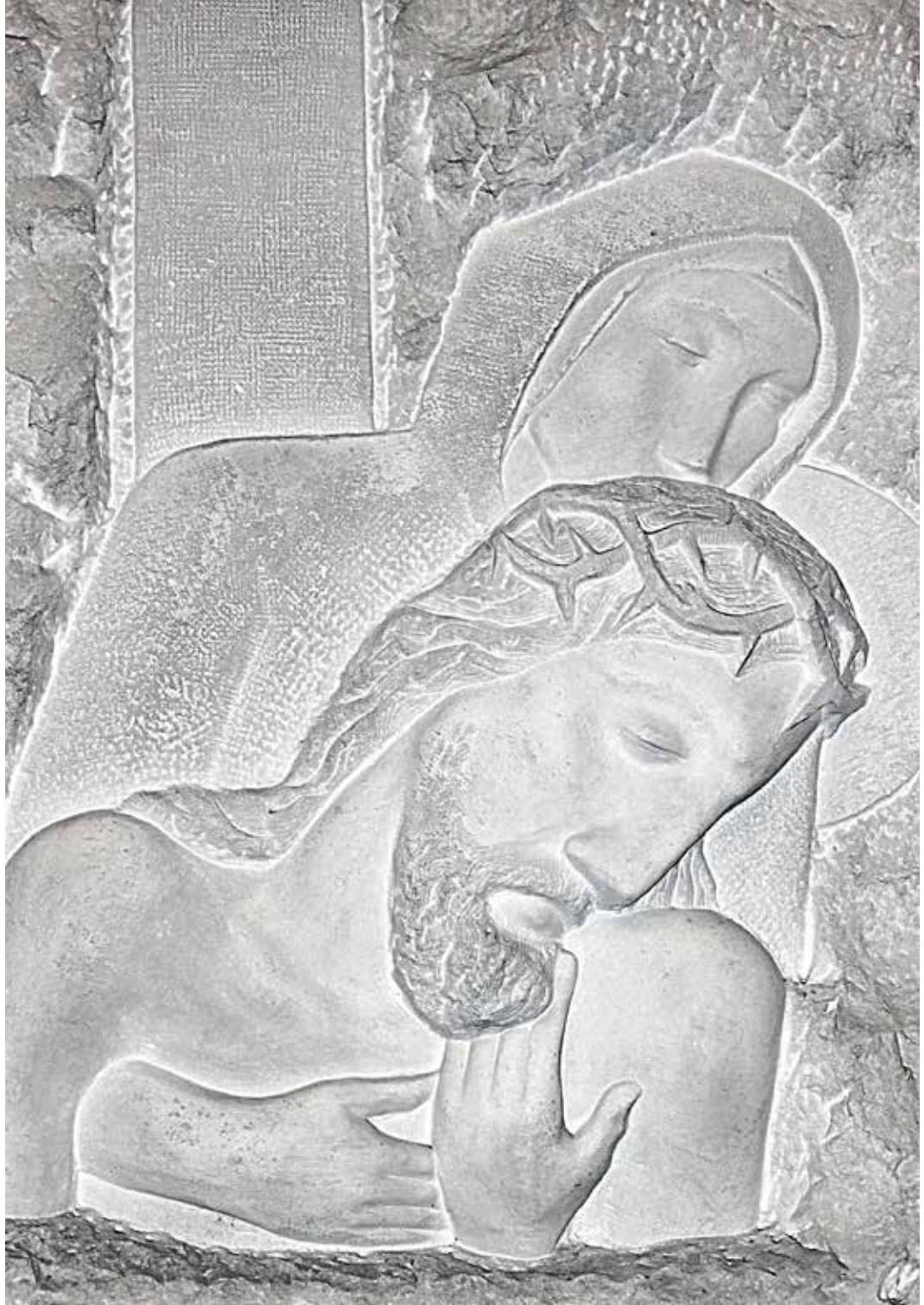
XIII. Isusa skidaju s križa

Na trinaestoj postaji ponovno se uz Isusa javlja njegova majka Marija. U prvom planu reljefa je mrtav Isus, a iza njega je majka koja ga skida s križa. Vidi se dio njenog ozbiljnog lica, a osjeća se kako s mukom pridržava mrtvoga sina. U prvom planu su njene ruke koje je provukla ispod sinovih ruku i kojima ih pridržava. Iza njih dvoje je vidljivo drvo križa na kojem je Isus prije nekoliko trenutka bio razapet.

Lujo Lozica: Isusa skidaju s križa – XIII. postaja
(*Križni put* u đakovačkoj katedrali, 1965. – 1968.)

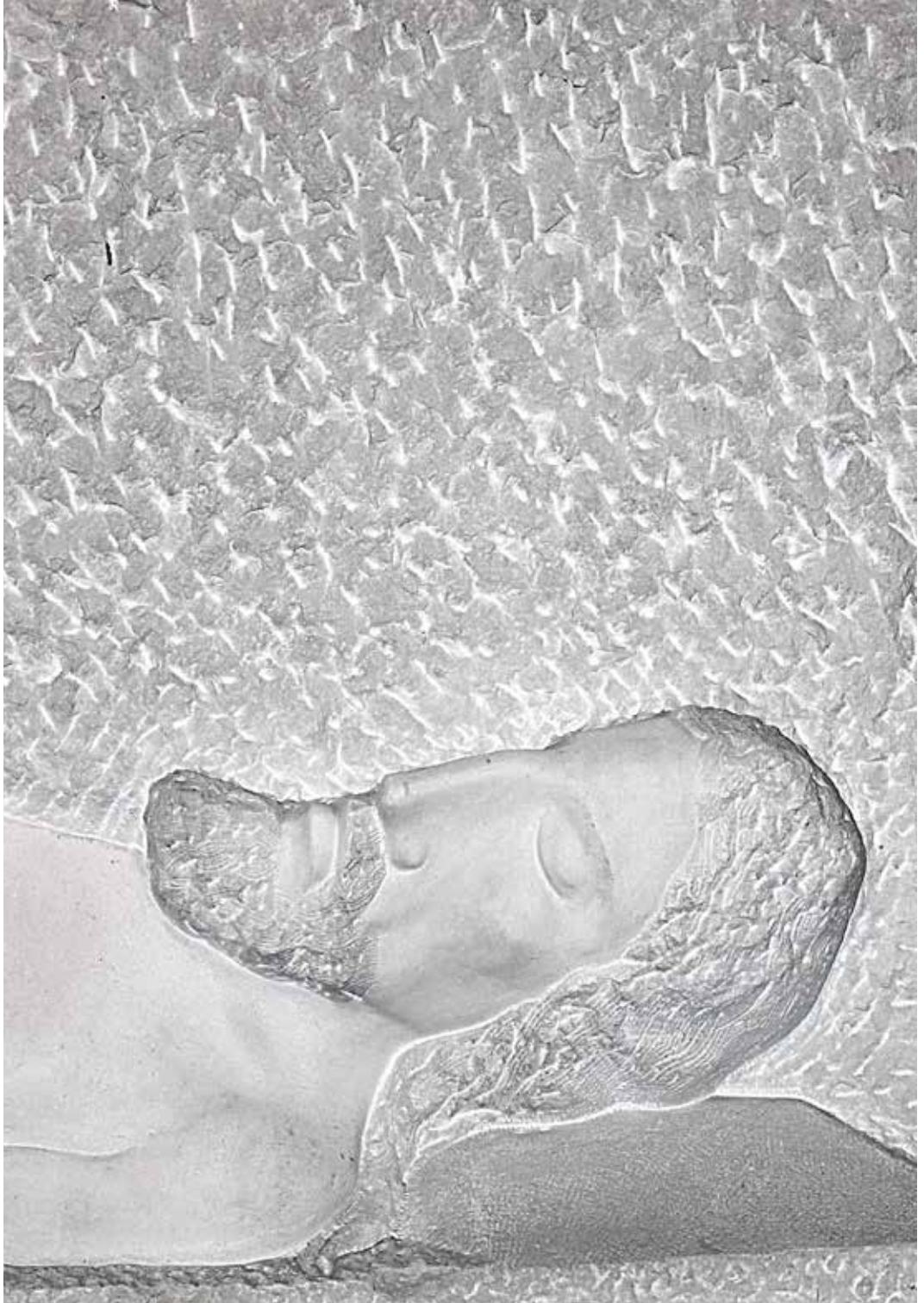
XIV. Isusa polažu u grob

Dok na Wodičkinom reljefu devet osoba nose ili prate Isusa do groba, ovdje je Isus prikazan sam. Leži kao da sniva, kao da nije netom izdahnuo na križu.

U grobu je svatko sam, pa tako i Isus. Njegova glava je u prvom planu reljefa, okrenuta prema nama i prikazana u lijevom profilu. Kao i na prvoj postaji, na glavi nema trnove krune. Marija, malobrojni učenici i pratitelji koji su ostali s njime do kraja, skinuli su mu trnovu krunu s glave. Isus smirenog lica, nakon svih muka i patnji koje je prošao, čeka uskrsnuće.

Lujo Lozica: Isusa polažu u grob – XIV. postaja
(*Križni put* u đakovačkoj katedrali, 1965. – 1968.) ➤

Literatura i izvori:

- Cepelić, Milko: *Stolna crkva djakovačka*, Đakovo, 1915.
- Cepelić, Milko; Pavić, Matija: *Josip Juraj Strossmayer, biskup djakovački i sriemski 1850 – 1900.*, pretisak, Đakovo, 2013.
- Ćurić, Mirko: *Đakovo – biskupski grad*, Meridijani, br. 143., Zagreb, 2010.
- Ćurić, Mirko: *Što je naše od starine, đakovački pisci 18. i 19. stoljeća*, Osijek, 2013.
- Damjanović, Dragan: *Gradnja Đakovačke katedrale*. VĐSB, 3 (2005.).
- Damjanović, Dragan: *Đakovačka katedrala*, Zagreb: Matica hrvatska, 2009.
- Damjanović, Dragan: *Vatroslav Donegani, voditelj gradnje i kipar Đakovačke katedrale*, Analji Zavoda za znanstveni i umjetnički rad u Osijeku, sv. 24., str. 7–35, Zagreb-Osijek, 2008.
- Fascikl: Lozica: *Križni put za katedralu*, Arhiv Đakovačko-osječke nadbiskupije
- 88
Gamulin, Grgo, *Hrvatsko kiparstvo XIX. i XX. stoljeća*, Povijest umjetnosti u Hrvatskoj, Naprijed, Zagreb, 1999.
- Grbešić, Grgo: *Pregled povijesnih tema u časopisu Diacovensia od 1993. do 2013.*, Diacovensia, 22/1/2014., str.41–49.
- Hrvatska umjetnost, povijest i spomenici*, Školska knjiga, Zagreb, 2010.
- Jarm, Antun: *Đakovačka katedrala, požar i obnova 1933.–1937.*, Diacovensia, 1/1993., str. 165–181.
- Jarm, Antun; Šuljak, Andrija: *Đakovo. Biskupski grad*, Đakovo, 2008.
- Jarm, Antun: *Bogorodičini likovi u đakovačkoj katedrali*, Diacovensia 1993/1, str 122–130.
- Klajumienė, Dalia: *Prikaz križnog puta u bivšem klaustru bernardinskog samostana u Tytuvėnaju*.
- Obavijesti i okružnice Biskupskog ordinarijata u Djakovu 1966–1969.*
- Rogić, Ivan: *Katedrala u Đakovu, povijesni osvrt, prikaz arhitekture, skulpture i slikarstva*, Osijek, 1932.

Skulptura u kamenu u Hrvatskoj 1991. – 2011., Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Gliptoteka, Zagreb, 2011.

Srakić, Marin: *Urednici i suradnici Glasnika / Vjesnika Đakovačke i Srijemske biskupije od 1873. do 1997. godine.*, Diacovensia, vol. 6, br. 1, 1998.

Srakić, Marin: *Opjevajmo slavne muževe: povjesni prilozi i arhivska građa o životu i radu biskupa, svećenika i ustanova Đakovačko-osječke nadbiskupije i Srijemske biskupije.*

Srakić, Marin: *Cruce et labore = Križem i radom: biskup Stjepan Bäuerlein i Đakovačka i Srijemska biskupija: (1951.–1973.)* / Marin Srakić: Đakovačko-osječka nadbiskupija, Nadbiskupski ordinarijat, Đakovo, 2014., 907 str.; Sabrana djela mons. dr. sc. Marina Srakića, nadbiskupa i metropolita đakovačko-osječkog, sv. XII.

Srakić, Marin: *Stolni kaptol bosanski ili đakovački i srijemski u Đakovu*, Diacovensia 1/1995., str. 243–299.

Strossmayer, Josip Juraj: *Stolna crkva u Djakovu*, Zagreb, Brzotiskom dioničke tiskare u Zagrebu, 1874.

Strossmayer, Josip Juraj: *Stolna crkva u Djakovu/ Slike u Stolnoj crkvi djakovačkoj/ Kako je naša Stolna crkva izvor i zalog ljubavi prama Bogu i prama izkrnjemu*, priredio Mirko Ćurić, Spomen-muzej biskupa Strossmayera/Đakovački kulturni krug, Đakovo, 2010.

Strossmayer, Josip Juraj: *Sve za vjeru i za domovinu I-IV, korizmene i prigodne poslance, okružnice i propovijedi, važniji govorovi i osvrti biskupa Strossmayera*, Nadbiskupijski ordinarijat Đakovačko-osječke nadbiskupije, Đakovo, 2015., priredio dr.sc. Marin Srakić, uredio dr. sc. Vlatko Dugalić.

Tarbuk, Nada: *Skulpture đakovačke katedrale*: Diacovensia 3/1995.

Tarbuk, Nada: *Kiparstvo đakovačke katedrale*, Historicizam u Hrvatskoj, Knjiga I, Muzej za umjetnost i obrt, Zagreb, 2000., Hrvatska umjetnost, povijest i spomenici, Školska knjiga, Zagreb, 2008.

Akademski kipar Lujo Lozica i autor knjige Mirko Ćurić
snimljeni u zagrebačkom domu Luje Lozice 2016.

Bilješka o autoru *Križnoga puta* u đakovačkoj katedrali:

Lujo Lozica, hrvatski kipar (Lumbarda, 22. studenoga 1934), diplomirao na Akademiji likovnih umjetnosti u Zagrebu 1959. (V. Radauš), suradnik Majstorske radionice Antuna Augustinčića (1960. – 1965.). Najčešće u kamenu oblikuje kipove, osobito ženske aktove, čista i napeta volumena. Kao profesionalni stvaralač izradio je zamašni opus u svim likovnim granama, a danas je poznat ponajviše po svojim radovima u kamenu i mramoru. Autor je reljefa *Križnog puta* u katedrali u Đakovu, portala crkve Majke Božje Lurdske u Zagrebu (1971.), te većega broja spomenika u Zagrebu (*Ranjenik*, 1961.; fontana *Igre s vodom*, 1987.). Bavio se restauriranjem kamene plastike (1965 – 1970) pa se tako našao i Đakovu tijekom obnove katedrale nakon potresa 1964.. Od 1986. djeluje u San Marinu, gdje je 1989. otvorio Školu za usavršavanje u kiparstvu. Prije nekoliko godina vratio se u Hrvatsku. Godine 2011. dobio je nagradu Općine Lumbarda za životno djelo. Živi i radi u Zagrebu i na Lombardi.

Bilješka o autoru teksta:

91

Mirko Ćurić, hrvatski književnik (Đakovo 27. kolovoza 1964.). Objavio je četiri romana, tri zbirke pjesama, četiri zbirke priča, dvije knjige književnih kritika i tri knjige eseja, sedamnaest slikovnica nastalih na temelju đakovačkih narodnih bajki te sedam slikovnica u prijevodu na engleski i mađarski jezik. Priredio je i uredio više desetaka knjiga. Sudjelovao je na više desetaka stručnih i stručno-znanstvenih skupova i radove objavljivao u zbornicima i časopisima u Hrvatskoj i inozemstvu. Predsjednik je Društva hrvatskih književnika, Ogranak slavonsko-baranjsko-srijemski. Za svoj književni rad dobio je *Povelju Julija Benešića* 2001. (za književnu kritiku), *Nagradu Grada Đakova* za 2009., drugu *Nagradu Frana Galovića* za kratku priču za priču *Ulica, sokak, lipe* 2010. te *Nagradu Duhovno hrašće* 2011. za pjesničku zbirku *Nedovršena slika sudnjega dana*. Dobitnik je godišnje Nagrade za kulturu *Osječko-baranjske županije* u 2015.

Od sredine devedesetih XX. st. suradnik je Spomen-muzeja biskupa Strossmayera. Napisao je više desetaka tekstova o hrvatskoj likovnoj umjetnosti i umjetnicima, prikaza i predgovora kataloga za umjetnike i umjetnice kao što su Vanja Radauš, Ivan Rabuzin, Ivan Lacković, Dimitrije Popović, Zdravko Čosić, Dubravka Babić, Petar Barišić, Predrag Goll i dr.

SADRŽAJ:

dr.sc. Marin Srakić:	
Križni put u Strossmayerovoj katedrali – „privremeni smještaj“?	5
Križni put akademskog kipara Luje Lozice	
- najveća umjetnička intervencija u katedrali nakon Strossmayera	9
Potres „krivac“ za postavljanje Križnog puta	19
Minimalistički prikaz Križnog puta	50
	93
Postaje Križnog puta	60
Literatura i izvori	88
Bilješka o autoru	91

